

DE RIJZENDE ZON

BOM OP DE RAILS
NIPPON ONTWAAKT
DAG HENRI P'U-YI
ZWARTE DRAAK EN KERSEBLOESEM
AZIË VOOR DE AZIATEN
JAPANNER VERMIST
DE FURIE VAN NANKING
SAMOERAI, SAMOWAR EN SWASTIKA
OP WEG NAAR DE OORLOG

25

Japan was eeuwenlang zo goed als geheel van de buitenwereld afgesloten geweest. Na de gedwongen opening van het eilandenrijk in het midden van de negentiende eeuw was de industrialisatie snel op gang gekomen en daarmee ook het streven Japans macht en invloed uit te breiden. De overwinning die Japan in 1904—1905 behaalde in de oorlog met Rusland vergrootte enerzijds Japans zelfbewustzijn, anderzijds het aanzien van Japan in heel Oost-Azië aanzienlijk. In het proces van bewustwording en ontvoogding van de Aziatische volkeren ging men in de volgende decennia Japan meer en meer als leidende mogendheid beschouwen.

De drang naar expansie werd slechts korte tijd onderbroken in de jaren twintig, toen een liberalisatie van het politieke en maatschappelijke leven op gang leek te komen. Daarna nam Japans belangstelling in Mantsjoerije, waar China de voornaamste hinderpaal vormde voor een uitbreiding van de Japanse invloed, opnieuw toe. Na een militair 'incident' in de herfst van 1931 slaagde Japan er enkele maanden later in een 'onafhankelijke' staat Mantsjoekwo te doen stichten.

In de loop van de jaren dertig werd het leven in Japan gekenmerkt door een chauvinistisch nationalisme, waarbij agressief militaristische groeperingen sterk aan invloed wonnen. Het hele volk werd in tal van activiteiten — onderwijs, jeugdbeweging, sportbeoefening — van dit supranationalisme doordrenkt. Tegelijkertijd gingen steeds meer Aziaten dromen van een 'Groot-Aziatische welvaartssfeer' onder leiding van Japan.

De expansiezucht werd steeds moeilijker in te tomen. Een nieuw incident, in de zomer van 1937, vormde de inleiding tot een oorlog met China, die zich acht jaar zou voortslepen.

De Verenigde Staten gingen zich steeds duidelijker geïrriteerd tonen over Japans aspiraties in Zuid- en Zuidoost-Azië. De opzegging van het handelsakkoord door de USA in het voorjaar van 1940 vormde een ernstige bedreiging voor de olievoorziening van Japan, te meer daar ook de olievoorraden in Nederlands-Indië voor de Japanners een onzekere factor vormden. Een ingewikkeld diplomatiek spel, waarbij vele landen betrokken waren, werd nog geruime tijd voortgezet, tot in april 1941 een neutraliteitsverdrag met de Sowjetunie Japan bevrijdde van de zorg om zijn noordwestelijke flank.

Slechts de houding van Amerika kon fataal worden. Enkele maanden nog waren politici en diplomaten actief. Tot eind november een Japanse vloot in stilte uitvoer, richting Pearl Harbor.

A.H.P.

HET INCIDENT BIJ MOEKDEN

BOM OP DE RAILS

DRS. R. DE BRUIN

破ヲ誼友際國ニ的續常ハ那支テシクス 一タスポ外排 (2)

リセ境

Het is 9 uur 's avonds, 18 september 1931. In de herfstnevels rondom de hoofdstad van Mantsjoerije, Moekden, doemt een trein op van de Zuid-Mantsjoerije-Spoorwegmaatschappij. Hij stopt even voor de barakken van de 7e Chinese brigade, die dit district bewaakt. Dan verdwijnt hij weer in de nevelige avond. Een uur later volgde er een hevige explosie...

Mantsjoerije, met zijn vruchtbare gronden, lag als een twistappel tussen een paar begerige buurlanden. Het behoorde niet tot het eigenlijke China, al viel het aan het einde van de achttiende eeuw wel binnen de Chinese invloedssfeer. Toen in 1900 in China zelf de Bokseropstand uitbrak, waarin Chinese vechters (*Bokkers*) vooral de westerlingen aanvielen om hun steeds groeiende invloed in het land te keren, werd deze rebellie neergeslagen door de westerse mogendheden, met inbegrip van Rusland en van het opkomende Japan. Als gevolg van dit militaire optreden kregen de Russen grote zeggenschap in Mantsjoerije. Japan voelde zich door deze ontwikkeling ernstig teleurgesteld, maar internationaal-politiek gezien stond dat land nog in de kinderschoenen. Pas in 1904 waagde Japan het tegen Rusland op te treden — en met verrassend succes. De Russisch-Japanse oorlog van 1904—1905 eindigde in een eclatante Japanse zege. Sindsdien nam de Japanse invloed in Noord-oost-Azië voortdurend toe. Mantsjoerije werd opengelegd, onder meer door de aanleg van de Zuid-Mantsjoerijespoorweg, waarover Japan het beheer kreeg; er vestigden zich Japanse kolonisten; kortom, Japan penetreerde het land op vredelievende wijze. China stuurde er ook emigranten heen, uit vrees er zijn invloed geheel te verliezen.

Deze *pénétration pacifique* had Japan er in 1910 overigens niet van weerhouden Korea te annexeren. Het Japanse Kwantoengleger, dat in dit land werd gelegerd, was een elitekorps dat sinds de Russisch-Japanse oorlog kon bogen op een roemrijk verleden. Ongecontroleerd door het parlement in Tokyo, leidde het een eigen leven. In zijn pogingen invloed uit te oefenen op de gang van zaken in Mantsjoerije wist het zich sterk gesteund door ultranationalistische facties in de Japanse hoofdstad. Reeds op 25 juli 1927 immers overhandigde de Japanse premier, generaal Tanaka, de keizer een memorandum waarin werd gepleit voor een 'positieve politiek' ten opzichte van Mantsjoerije en Mongolië als eerste stap naar een Japanse overheersing van China en van de Zuidelijke Gebieden van Azië, de *Nanyō*. Over een gewelddadig optreden om dit doel te bereiken werd in het memorandum niet gerept. Maarschalk Tsjang Kai-sjek, die in China de macht aan zich trok, had in 1931 verscheidene opstandige Chinese generaals verslagen die op grond van hun militair prestige in bepaalde delen van China naar de macht hadden gegrepen. Voor Tsjang was het een gelukkige omstandigheid dat de gezaghebber van Mantsjoerije, die bij deze acties om het leven kwam, werd opgevolgd door dienzoon, generaal Tsjang Hsiao-lang, die een voorstander was van de centralisatiepolitiek van de maarschalk. In 1931 dreigde de Japanse

invloed in Mantsjoerije dus teruggedrongen te worden en dat moest tot elke prijs worden voorkomen. Er moest een incident worden uitgelokt met de Chinese troepen in dit gebied en zo, dat het de aandacht zou trekken van de internationale politieke wereld. Op die overwegingen werd de keuze van de Japanners gebaseerd. De Zuid-Mantsjoerijespoorweg, dicht bij de hoofdstad Moekden; namen die de buitenlandse politici bekend in de oren zouden klinken. Vervolgens een bom: het wapen van de anarchisten, van onverantwoordelijke elementen, van Chinezen dus.

De uitvoering van dit deel van het plan was in goede handen bij de Japanse kolonel

Genji Doihara. Hij kende Noord-China uitstekend, had er jarenlang geïntrigeerd tussen generaals en stamhoofden. De geruchtmakende bom zou vervoerd worden door een speciale trein met uitsluitend Japans personeel onder strikte orders. Het tuig moest tot ontploffing worden gebracht onder de ogen van het Chinese garnizoen dat het baanvak bij Moekden bewaakte. Het moest dus in ijltempo worden geplaatst. Dat had bovendien het bijkomende voordeel dat alles veel meer op amateurwerk zou lijken.

Terug naar die achttiende september. De bom is ontploft. Een Chinese patrouille rukt uit voor een onderzoek. Maar juist als ze

Pagina links: een anti-Japans affiche laat zien hoe Koreanen op instigatie van de Japanners na het Moekden-incident tekeergaan tegen Chinezen in hun land.

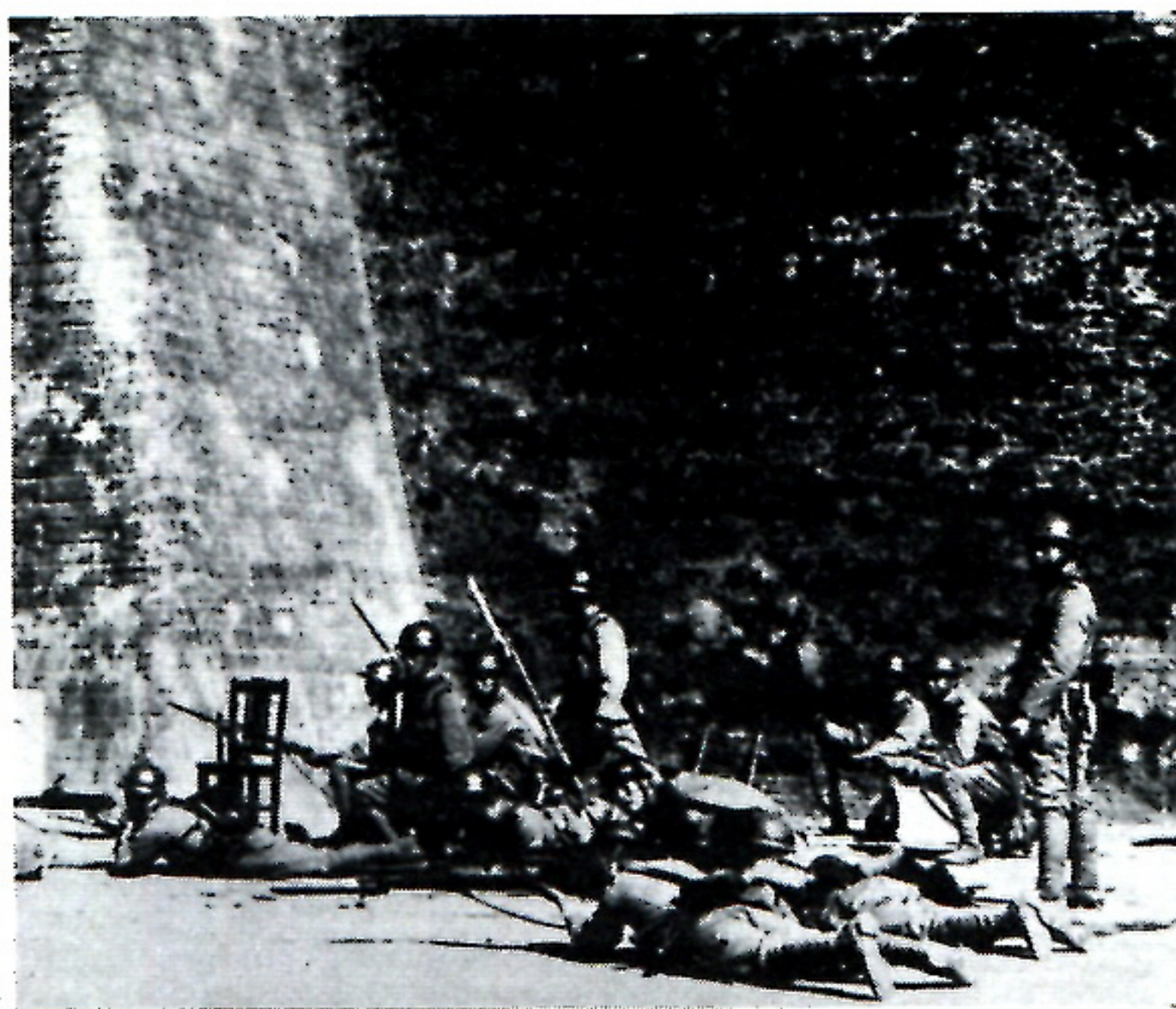
Onder: een Japanse troepentrein bij Moekden, dat onmiddellijk na de bomaanslag door het Japanse Kwantoengleger werd bezet.

Boven: het vruchtbare Mantsjoerije, dat niet tot het eigenlijke China behoorde, lag tussen drie landen die het gebied niet alleen begeerden maar ook betwistten: Japan, China en de Sowjetunie. In het kader van zijn 'positieve politiek' penetreerde Japan het gebied op vreedzame wijze — tot in 1931 ook China er weer invloed verwierf.

Fotoarchief Spaarnestad

arriveert op de plaats van de explosie, wordt ze beschoten. Een kort vuurgevecht. De Chinezen druipen af. Hun tegenstanders, een patrouille van het Japanse Kwantoengleger, dat, geheel toevallig, in die omgeving manoeuvres houdt, stelt thans zelf een onderzoek in naar de schade die de bom heeft aangericht. De spoorbaan blijkt geen ernstige beschadiging te hebben opgelopen. De Japanse patrouillecommandant meldt echter aan zijn superieuren dat hij uit het duister beschoten is. Hij heeft teruggevuurd. Zijn belagers zijn beslist soldaten geweest van generaal Tsjang Hsiao-lang, de Mantsjoerijse *war-lord*. Dat kan niet missen! Maar men weet wat er te doen staat. De plannen liggen immers klaar?

Wide World

En dan is de teerling geworpen. Doihara heeft zijn taak uitstekend verricht. De strijd die thans losbrandt, wordt geleid door kolonel Seishiro Itagaki, chef-staf van het Kwantoengleger.

Op 18 september 1931, een half uur voor middernacht, nemen Japanse troepen de Chinese barakken onder vuur. Tegelijkertijd marcheren andere eenheden van het befaamde Kwantoengleger op naar Moekden. De stad wordt nog diezelfde nacht bezet en reeds op 19 september zetelt kolonel Doihara er als burgemeester. Het 'Mantsjoerije-incident' is voorspoedig geboren.

Wide World

Fotoarchief Spaarnestad

Boven: met aankondigingen in Chinese karakters stelden de Japanners de bewoners van Moekden op de hoogte van de snelle nachtelijke bezetting van hun stad.

Geheel boven: Japanse stormtroepen bewaken na de succesvolle overval op Moekden in de nacht van 18 op 19 september de muren van de stad. Nog diezelfde dag werd er een Japanse burgemeester geïnstalleerd: kolonel Doihara, die de bomaanslag had voorbereid.

Links: een van de eerste foto's van de Japanse bezetting van Moekden die Europa bereikten: een detachement Japanse troepen in een van de straten van de stad.

NIPPON ONTWAAKT

PROF. DR. F. VOS

Na een afsluiting voor de buitenwereld van ruim twee eeuwen, gedurende welke periode het enkel en alleen aan de Nederlanders en de Chinezen was toegestaan handel te drijven te Nagasaki, werd Japan in 1854 door de Amerikaanse commodore M. C. Perry gedwongen de havens van Shimoda en Hakodate open te stellen voor verkeer met de Verenigde Staten. In 1856 arriveerde de eerste Amerikaanse consul-generaal, Townsend Harris, die verdere openstelling van het land wist te bewerkstelligen. Twee jaar later sloot Japan verdragen met de Verenigde Staten, Engeland, Nederland, Frankrijk en Rusland.

In deze periode werd Japan, dat men toen het best kon karakteriseren als een gecentraliseerde feodale politiestaat, geregeerd door een *sjogoen* (militair heerser), die zetelde in Edo, het huidige Tokyo. De keizers, die in Kyoto resideerden, bezaten geen enkele feitelijke macht.

Door intern verval ging het militaire bewind langzaam maar zeker ten onder en in 1867 gaf de laatste sjogoen de heerschappij over het land terug aan de keizer. Het volgende jaar, 1868, staat in de geschiedenis bekend als dat van de Meiji-restauratie. *Meiji* betekent 'verlichte regering'; de term wordt gebruikt ter aanduiding van de periode tot 1912, toen de Meiji-keizer, wiens persoonsnaam Mutsuhito was, overleed. De benaming 'restauratie' slaat op het herstel van het keizerschap, dat ideologisch was voorbereid door een tweetal filosofische scholen in het voorafgaande tijdperk.

Het nieuwe bewind, dat vanaf 1869 te Tokyo zetelde, nam de modernisering van Japan met kracht ter hand. De leiders van de restauratie streefden naar behoud van de Japanse onafhankelijkheid en naar gelijkwaardigheid met de westerse mogendheden. Zij zagen in dat deze idealen slechts te verwezenlijken waren door toepassing van de westerse produktiemethoden, met andere woorden: door industrialisatie.

In 1871 werd het leenstelsel afgeschaft, een nieuw muntstelsel ingevoerd en werden rijksposterijen opgericht. In de volgende jaren volgen de invoering van de algemene leerplicht en de aanleg van de eerste spoorweg (1872); de instelling van de algemene dienstplicht en de overname van de Gregoriaanse kalender (1873); de oprichting van de Bank van Japan (1882) en het ontstaan van de eerste politieke partijen (1882—1885); de vorming van een kabinet en de stichting van

Fotoarchief Spaarnestad

de *Nippon Ysen Kaisha* (Japanse Mailboot Mij.) in 1885. In 1889 werd de eerste grondwet afgekondigd, als gevolg waarvan in 1890 het parlement voor het eerst bijeenkwam.

Uit deze opsomming blijkt dat de nieuwe leiders van Japan prioriteit gaven aan de administratieve en economische ontwikkeling van het land en politieke veranderingen naar het tweede plan schoven.

Voor de industriële ontwikkeling werd door de regering bevorderd. Hierbij werd uiteraard vooral het accent gelegd op de zware industrie, omdat deze noodzakelijk was voor de opbouw van een sterke militaire macht. Reeds in 1870 werden in Tokyo en Osaka arsenalen opgericht; in 1875 liep het eerste moderne oorlogsschip van stapel.

In de jaren zeventig werden voorts op initiatief van de regering telegraaflijnen aangelegd, kolenmijnen ontgonnen en ijzergieterijen opgericht. Ook op het gebied van de textielindustrie was er van het begin af aan sprake van overheidsbemoeiing.

Voor de ontwikkeling van de nieuwe industrieën maakte men gebruik van buitenlandse experts, maar men waakte er zorgvuldig voor niet van hen afhankelijk te worden. Slechts met betrekking tot de importtarieven, die in verdragen waren vastgelegd, stond Japan onder buitenlandse druk; het heeft tot 1911 geduurd voor het land volledige tariefautonomie kreeg.

Terwijl men in de meeste landen het verschijnsel ziet dat oorspronkelijk particuliere ondernemingen later genationaliseerd worden, is in Meiji-Japan het proces juist andersom verlopen. Toen de regering in het begin van de jaren tachtig teleurgesteld was over het groeitempo van de industrie, verkocht zij de staatsondernemingen (voor zover deze geen betrekking hadden op de landsverdediging)

De Meiji-keizer Mutsuhito, onder wiens regering de Japanse industrialisatie begon.

aan particulieren. Door deze politiek is zowel de ontwikkeling van de nijverheid als de groei van de *zaibatsu* (grote concerns) bevorderd.

Bij zijn expansie, die in 1879 begon met de annexatie van het koninkrijkje Rioekioe (de Okinawa-archipel), richtte Japan zich niet op het verwerven van koloniën in andere werelddelen. Het concentreerde zich op gebieden rondom het eigen eilandenrijk, die een driedovoudige functie konden vervullen: als verdedigingsgordel, als uitvalspoorten en tussenstations voor verdere uitbreiding van de eigen macht en als grondstoffenleveranciers. Van uitzonderlijk belang waren de betrekkingen met en de geschillen over Korea. In 1876 dwongen de Japanners Korea tot openstelling van enkele havens. Hierdoor ontstonden ernstige moeilijkheden met China, want hoewel Korea een onafhankelijk koninkrijk was, had het gedurende vele eeuwen speciale betrekkingen met China gehad. Korea was een tribuutbrengend land, dat de inmiddels aanzienlijk getaande opperheerschappij van het 'Rijk van het Midden' in Oost-Azië erkende, en de Koreaanse koning ontving zijn waardigheid in naam uit handen van de Chinese keizer.

In twee oorlogen wist Japan zijn rivalen op het schiereiland uit te schakelen. Toen de Koreaanse koning in 1894 voor de onderdrukking van een opstand militaire hulp van China inriep en dit land — ondanks de bepalingen van het verdrag van Tientsin (1885) — verzuimde Japan hiervan in kennis te stellen, zond Japan eveneens troepen, waardoor de Chinees-Japanse oorlog uitbrak. Tot verbazing van de wereld behaalde Japan een beslissende overwinning. Bij de vrede van Sjimonoseki (17 april 1895) verwierf Japan onder andere het eiland Formosa.

Door de aanleg van de Transsiberische spoorweg, de door Rusland van China verkregen toestemming voor de aanleg van de Oostchinese spoorlijn in Mantsjoerije (1896) en door de Russische pacht van het schiereiland Liaotoeng (1898) werd Japan zich steeds sterker bewust van het Russische gevaar, ook alweer met betrekking tot Korea, dat door zijn geografische ligging als een dolk op het eilandenrijk is gericht. Engeland, dat eveneens bezorgd was over het Russische opdringen, zocht gestadig toenadering tot Japan. Dank zij de alliantie met Engeland (1902),

kon Japan een oorlog met Rusland beginnen zonder vrees voor inmenging.

De Russisch-Japanse oorlog begon met een overval op Port Arthur in de nacht van 8 op 9 februari 1904. Het verdere verloop van de krijgshandelingen toonde de wereld de innerlijke woosheid van Rusland en wekte bij de bevolking van de koloniale gebieden in Azië zoete verwachtingen met betrekking tot de verwerving van eigen onafhankelijkheid onder leiderschap van Japan.

Bij de vrede van Portsmouth (5 september 1905) erkende Rusland Japans politieke, militaire en economische belangen in Korea, deed het afstand van de zuidelijke helft van Sachalin, ontruimde het Mantsjoerije en

1913 bezat Japan een koopvaardijvloot van anderhalf miljoen ton. Sinds 1894 was de buitenlandse handel verzevenvoudigd.

De Engels-Japanse alliantie was twee keer vernieuwd (augustus 1905 en juli 1911). Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, in augustus 1914, hoopte Engeland dat Japan zich zou beperken tot steun bij de bescherming van Hongkong en van andere Engelse bezittingen, omdat het bevreesd was voor een Japanse expansie naar China en naar de eilanden in de Stille Oceaan. K. Kato, minister van buitenlandse zaken in het Okuma-kabinet, wist (ondanks een Engels verzoek zulks niet te doen) de regering over te halen op 23 augustus 1914 Duitsland de

toeng, door de Chinese regering afgewezen. Bij het Vredesverdrag van Versailles verwierf Japan de voormalige Duitse eilandbezittingen ten noorden van de evenaar als mandaatgebieden. Zoals te verwachten was, keerden dezelfde mogendheden die aanvankelijk Japans opkomst als tegenwicht tegen het Russische gevaar hadden toegejuicht, zich op de duur tegen Japan, omdat het hun eigen voorrechten in het Verre Oosten te zijner tijd zou kunnen bedreigen. Als eerste belangrijke reactie in dit opzicht moet de Vlootconferentie van Washington (1921-'22) genoemd worden, waarbij de vlootverhouding tussen de Verenigde Staten, Groot Brittannië en Japan op 5:5:3 werd gesteld en de Engels-

Links: tekening van een Japans winterkamp tijdens de oorlog met Rusland (1904—1905).

Onder: in 1854 dwongen de Amerikanen Japan twee van zijn havens open te stellen.

droeg het de pacht van het Liaotoeng-schiereiland en van de Zuid-Mantsjoerijespoorweg over aan Japan.

In november 1905 werd Korea een verdrag opgedrongen waardoor het in feite een Japans protectoraat werd; nog geen vijf jaar later werd het door Japan geannexeerd.

Toen de Meiji-keizer op 30 juli 1912 stierf, had Japan binnen een tijdsbestek van nog geen halve eeuw zijn bovenbeschreven doelstellingen verwezenlijkt en een plaats ingenomen onder de grote mogendheden. De bevolking was inmiddels van ongeveer 30 miljoen gegroeid tot 50 miljoen, waarvan 28% in steden woonde. Bijna één miljoen personen waren werkzaam in de industrie. In

oorlog te verklaren. Tien dagen later landden Japanse troepen in Sjantoeng en rukten op tegen het Duitse Kiaotsjou-pachtgebied. Op 7 november werd deze actie voltooid met de inname van Tsjingtao. De Japanse vloot veroverde de Duitse bezittingen in de Stille Oceaan: de Marianen, de Marschall Eilanden en de Carolinen.

Japan maakte van de oorlogsomstandigheden gebruik om in 1915 aan China de zogenaamde Eenentwintig Eisen te stellen, die erop gericht waren een dominerende positie in dat land te verwerven. Zij werden echter, met uitzondering van de erkenning van Japans bijzondere positie in Zuid-Mantsjoerije, oostelijk Binnen-Mongolië en Sjan-

Japanse alliantie werd opgeheven.

In oktober 1918 was Kei (Satoshi) Hara als eerste niet-adellijke politicus minister-president geworden. Hara, van origine journalist en diplomaat, heeft zeer geijverd voor de democratisering van het politieke leven in Japan en voor de versterking van het partijstelsel. Zijn kabinet vermeerderde en verbeterde de instellingen van hoger onderwijs, voerde het jurystelsel in de rechtspraak in, verruimde de verkiesingswetten en herzag het koloniale bewind in Korea en Formosa dusdanig, dat ook niet-militairen voortaan gouverneur-generaal konden worden. Ook na de moord op Hara door een fanaticus (november 1921) bleef de liberalisering voortgang vinden. Van regeringszijde werd eindelijk meer aandacht besteed aan de problemen van het proletariaat. In 1921 werd op het ministerie van binnenlandse zaken een bureau voor sociale zaken opgericht; in 1922 werd een Gezondheidsverzekeringswet aangenomen en het jaar daarop werd de Fabriekswet van 1911 in die zin gewijzigd, dat de arbeidstijd voor vrouwen en kinderen niet meer dan tien uur per dag mocht zijn en de minimumleeftijd voor kinderarbeid gesteld werd op veertien jaar.

Het socialisme, dat vóór de Eerste Wereldoorlog zoveel mogelijk onderdrukt was, kwam in de jaren twintig tot ontwikkeling; in 1925 bijvoorbeeld werden niet minder dan vier socialistische partijen opgericht. In 1928, toen voor het eerst verkiezingen werden gehouden met algemeen kiesrecht voor mannen (in 1925 ingevoerd), slaagden de marxistische partijen erin acht zetels in het Lagerhuis te veroveren. In hetzelfde jaar echter werden de leden van de in 1922 voor het eerst opgerichte communistische partij gearresteerd en begonnen macht en invloed van het socialisme gestadig af te nemen.

De ongezonde economische structuur van het land, die nog het gevolg was van de merkwaardige industriële en commerciële ontwikkeling gedurende de oorlog, leidde tot de zogenaamde bankcrisis van 1927, waarbij zesendertig banken moesten sluiten en vele kleine en middelgrote ondernemingen failliet gingen, zulks ten voordele van de *zaibatsu*, die deze ondernemingen absorbeerden.

DE JAPANESE POLITIEK
IN AZIË

DAG HENRI P'U-YI

PROF. DR. F. VOS

De wereldcrisis van 1929, die tot gevolg had dat vele landen 'tariefmuren' oprichtten, versterkte het inzicht dat Japan zijn aandacht wederom op expansie moest richten. Hierdoor kregen de militaristische elementen in de politiek de wind in de zeilen. De reeds bestaande verachting van bepaalde Japanse leiders voor internationale overeenkomsten en verdragen was bijzonder versterkt door de Amerikaanse Immigratiewet van 1924, waar-

Vorige pagina: Henri P'u-yi, die als jongen afstand had moeten doen van de Chinese troon, werd in 1934 keizer van Mantsjoekwo. Zijn macht en die van zijn landgenoten was beperkt; in feite regeerden de Japanners.

Keystone

Boven: in China probeerde men de Japanse invloed op allerlei manieren tegen te gaan, onder andere door opsluiting in dit soort kooien van handelaars in Japanse goederen.

Pagina rechts, boven: op 18 september 1931 begon het Japanse leger in Mantsjoerije zijn acties tegen de Chinezen. Doel: het gebied geheel afhankelijk maken van Japan.

Pagina rechts, onder: toen de Chinezen vele Japanse ingezetenen van Sjanghai gingen molesteren, landden op 28 januari 1932 een tweeduizend Japanse mariniers in deze stad teneinde 'rust en orde' te herstellen.

Onder: de geestelijke vader van de vooral tegen China gerichte 'positieve politiek', de Japanse generaal Giichi Tanaka.

Keystone

bij de immigratie van Japanners werd verboden zonder dat daarbij rekening werd gehouden met het *Gentlemen's Agreement*, in 1907 gesloten om de emigratie van Japanners naar de Verenigde Staten te regelen. Generaal Giichi Tanaka, die van 1927 tot 1929 minister-president en minister van buitenlandse zaken was, ontwierp met zijn geestverwanten een 'positieve politiek', die vooral tegen China gericht was. In 1929 werd van Chinese zijde het zogenaamde Tanakamemorandum gepubliceerd, dat de conclusies zou behelzen van een conferentie over Oost-aziatische zaken die in de zomer van 1927 onder voorzitterschap van Tanaka in Tokyo was gehouden. Hoewel dit document zeker niet van de hand van Tanaka is en waarschijnlijk zelfs een Chinese vervalsing, heeft het toch een zekere waarde, omdat het een correcte weergave is van de politieke ideeën die leefden bij bepaalde Japanse leiders in de late jaren twintig en die in de volgende jaren inderdaad verwezenlijkt zouden worden. Het memorandum begint met vast te stellen dat Japan niet ten volle heeft geprofiteerd van zijn bijzondere voorrechten in Zuid-Mantsjoerije en Binnen-Mongolië en beveelt een positieve politiek aan ten aanzien van deze landen. Het gebied in kwestie beslaat een oppervlakte die driemaal zo groot is als die van het eigenlijke Japan, terwijl de bevolking slechts één derde van de Japanse is. Bovendien beschikt het over een grote rijkdom aan bossen, mineralen en landbouwprodukten. Het Negen-Mogendhedenverdrag van Washington (1922) heeft de Japanse voorrechten dusdanig ingeperkt, dat de Chinese autoriteiten erin geslaagd zijn een programma van reconstructie en industriële ontwikkeling voor de 'Drie Oostelijke Provincies' (= Mantsjoerije) op te bouwen en miljoenen Chinezen zijn dit gebied gaan bevolken. Het verdrag is erop gericht de Japanse invloed in China te breken. Niet op *handel met China*, maar op de Japanse *rechten in China* moet de nadruk worden gelegd. Indien Japan China de wet wil voorschrijven, dient het eerst Mantsjoerije en Binnen-Mongolië te veroveren. Na een daaropvolgende verovering van China kan Japan zijn aandacht schenken aan het vestigen van zijn hegemonie in Oost-Azië. Oorlog met de Verenigde Staten zou onvermijdelijk kunnen zijn, maar evenals Japan in het verleden Rusland heeft verslaan, zo zal het ook Amerika kunnen verslaan. Enzovoort, enzovoort. Uiteraard sloeg Japan het krachtige optreden van Tsjang Kai-sjek, die met militair geweld de eenheid in China wilde herstellen, met het nodige wantrouwen gade, vooral toen na de verovering van Nanking, in maart 1927, de nationalisten begonnen aan hun opmars naar het noorden, waar de Japanners hun belangen hadden. In mei 1928 zond Tanaka 4300 man troepen naar Sjantoeng. Ze werden in Tsinanfoe gestationeerd. Deze legermacht werd voortdurend aangevuld tot ze tenslotte een sterkte van 25.000 man bereikte. Op 3 mei braken de gevechten uit tussen de Chinees-nationalistische en de Japanse troepen. Tsjang Kai-sjeks regering deed een beroep op de Volkenbond, maar omdat zijn bewind nog niet *de jure* was erkend, werd hieraan geen gehoor gegeven. Ook een ver-

zoek om bemiddeling aan de Verenigde Staten haalde niets uit, zodat Tsjang Kai-sjek op 12 mei niets anders kon doen dan aan de Japanse eisen toegeven. Deze hielden onder andere in een formele aanbidding van verontschuldiging, staking van anti-Japanse agitatie en het terugtrekken van de nationalistische troepen uit Tsinanfoe en van de beide zijden van de Kiaotsjou-Tsinanspoorweg tot een afstand van zeven mijl. Het Tsinanfoe-incident was de eerste botsing tussen de nieuwe 'positieve politiek' en het groeiend nationalisme in China. Het spreekt vanzelf dat de anti-Japanse gevoelens in China er bijzonder door werden versterkt. In juni 1928 was de door een bomaanslag te

HET VERTREK

Terwijl ik op het station van Tokyo wachtte op de sneltrein die mij naar het noorden moest brengen, zag ik een voorbeeld van die Japanse mentaliteit welke in het westen zo vaak onbegrepen blijft. Een groep Japanse mannen en vrouwen dromde om een wagon heen om afscheid te nemen van twee soldaten die kennelijk naar het front in Mantsjoerije gingen. Terwijl een muziekkorps militaire marsen speelde, wuifden de mensen met Japanse vlaggen en riepen: 'Banzai!'. Een bel waarschuwde dat het moment van vertrek was aangebroken en langzaam gleed de trein van het perron weg, terwijl de kreten van de mensen luider werden en de soldaten zwijgend huilden voor de ramen van hun coupé. En terwijl ik het tafereel gadesloeg, verbaasde ik me over het verschil tussen de kijk op het leven van onze soldaten en die van de Japanse militairen. Deze twee mannen gingen vrijwillig naar het front, bereid om voor de keizer en hun vaderland te sterven, voorbereid op het verrichten van heldendaden en — als zij door de vijand gevangen genomen zouden worden — het plegen van zelfmoord. Maar zij huilden toen zij huis en haard verlieten, dank zij die diepe verering voor het eigen huis die elke Japanner in zich draagt. Hoe is het mogelijk, dacht ik, dat westerlingen zich een oordeel durven aanmatigen over oosterse zaken?

(Uit: 'A Japanese omelette', door Major R. V. C. Bodley. The Hokuseido Press, Kanda, Tokyo, 1933)

Moekden vermoorde Tsjang Tso-lin, in naam inspecteur-generaal van de Drie Oostelijke Provinciën, doch in feite militair heerser van Mantsjoerije, opgevolgd door zijn zoon, de 'jonge maarschalk' Tsjang Hsiao-lang. Deze zocht toenadering tot Tsjang Kai-sjeks bewind te Nanking en stond de Kwomintang, de Nationale Volkspartij van de Chinese Republiek, toe in zijn gebied nationalistische propaganda te voeren. De politiek van de Kwomintang was erop gericht de buitenlandse voorrechten te beperken en Chinees kapitaal te gebruiken voor de economische ontwikkeling van Mantsjoerije. Hiermee werden onder andere spoorwegen aangelegd die parallel liepen met

die van de Zuid-Mantsjoerije-Spoorwegmaatschappij. Het gevolg daarvan was dat er goederen werden vervoerd naar havens als Jingkou en Hoeloetao, die onder Chinese controle stonden, in plaats van naar het door de Japanners gepachte Dairen. In 1929 bracht deze politiek Tsjang in conflict met de Sowjetunie, in 1931 met Japan.

Japanse onderhandelingen over het spoorwegprobleem mislukten in juni 1931, waardoor het gedaan leek met Japans bevoorrechte positie. Hierop besloot het Japanse leger in Mantsjoerije het initiatief in handen te nemen. Naar aanleiding van de vernieling van enkele meters spoorweg — al dan niet met medeweten van de militairen — werd op

18 september het Mantsjoerijse 'incident' op touw gezet. Zonder enig overleg met de regering in Tokyo, werd de interventie voortgezet totdat de militaire doelstelling — het aan grondstoffen zo rijke Mantsjoerije volledig onafhankelijk maken van China en volkomen afhankelijk van Japan — zou zijn verwezenlijkt. Onmiddellijk na de Japanse aanval had China een beroep gedaan op de Volkenbond, die in december de Lytton-Commissie uitzond om de situatie ter plaatse te onderzoeken.

Uit protest tegen de interventie in Mantsjoerije werd de Japanse handel in alle delen van China geboycot. Het centrum van deze beweging was Sjanghai, waar het ook tot

molestatie van Japanse ingezetenen kwam. Op 28 januari 1932 landden daar ongeveer tweeduizend Japanse mariniers en matrozen teneinde in de wijk Tsjapei 'rust en orde' te herstellen. Omdat de Chinese troepen sterker weerstand boden dan werd verwacht, zagen de Japanners zich genoodzaakt versterkingen aan te voeren en midden februari was er al een Japanse legermacht van 16.000 man in Sjanghai. Toen tien dagen later een nieuwe divisie landde, trok het Chinese leger zich terug en kondigden de Japanners op 3 maart een 'staakt het vuren' af. Twee maanden later werd — dank zij bemiddelingspogingen van een Volkenbondscommissie en plaatselijke onderhandelaars — een wapenstilstand

Fotoarchief Spaarnestad

Fotoarchief Spaarnestad

Rechts: generaal Tsjang Kai-sjek, die met militair geweld de eenheid van China wilde herstellen, met twee van zijn lijfwachten gefotografeerd na de verovering van Nanking door de nationalisten (maart 1927).

Onder: een van de centra van anti-Japanse activiteit was de stad Sjanghai. Een belangrijke rol daarbij speelden betogende studenten. De doodskist naast de spreker stelt het 'dode' Chinese nationalisme voor.

Geheel onder: tijdens de strijd in Mantsjoerije trokken in Tokyo regelmatig monniken door de straten om er te bedelen voor de Japanse soldaten aan het front.

Fotoarchief Spaarnestad

Associated Press

Wide World

gesloten, waarna de Japanse troepen zich midden mei terugtrokken behalve 2500 mariniers voor garnizoensdiensten.

Inmiddels was op 9 maart 1932 officieel de nieuwe staat Mantsjoekwo (Manchoukuo) gesticht. De laatste Mantsjoe-keizer van China, die op 12 februari 1912 als klein jongetje gedwongen was troonsafstand te doen en vooral bekend staat onder zijn verengelste naam Henry P'u-yi, werd hoofd van de regering. Op 1 maart 1934 kreeg hij de titel van keizer van *Man-chou ti-kuo*, dat hiermede tot een keizerrijk was verheven. In 1937 kwam in Mantsjoekwo een grondwet tot stand, waarbij een geheime staatsraad werd ingesteld, bestaande uit een president, een vice-president en zes leden (vier Chinezen of Mantsjoes, drie Japanners en één Mongool). De Mantsjoe (in feite Chinese) minister-president werd bijgestaan door een Japanse chef van de staatskanselarij. Ministerposten en andere hoge functies werden door Chinezen, c.q. Mantsjoes bezet; de werkelijke macht lag evenwel in handen van hoge Japanse ambtenaren, zodat terecht gesproken werd van een marionettenstaat. De stichting van Mantsjoerije als 'onafhankelijk' land was een praktisch resultaat van de nieuwe 'positieve' politiek tegenover China, geïnaugureerd door Tanaka en de zijnen.

In februari 1933 nam de Volkenbond op grond van het rapport van de Lytton-Commissie een politiek van niet-erkenning van Mantsjoekwo aan. Japan, dat inmiddels een aanval op de Noordchinese provincie Jehol was begonnen teneinde het grondgebied van Mantsjoekwo 'af te ronden', trok zich op 27 maart 1933 uit de Volkenbond terug.

Na zijn stichting werd Mantsjoekwo behalve door Japan door de volgende landen *de jure* erkend: El Salvador (1934), Italië en Spanje (1937), Duitsland (1938) en Hongarije (1939). *De facto* werd het erkend door de Sowjetunie (1932), het Vaticaan (1934) en Polen (1938). In januari 1939 trad Mantsjoekwo toe tot het Anti-Komintern Pact. Om duidelijk te maken hoe het mogelijk was dat tot de Tweede Wereldoorlog in Japan allerlei militaire ondernemingen en avonturen — vaak tot klaarblijkelijk ongenoegen van vele staatslieden en brede lagen van het volk — georganiseerd konden worden, dient hier nog opgemerkt te worden dat in die tijd de chefs van staven en de ministers van oorlog en marine (steeds hoofdofficieren in actieve dienst) zonder voorkennis van de minister-president, de minister van buitenlandse zaken of de volksvertegenwoordiging het recht van toegang hadden tot de keizer als opperbevelhebber van leger en vloot. Voor wat betreft de huidige keizer, die in 1926 de troon bestee, kunnen wij bepaald wel spreken van een *nominaal* opperbevelhebberschap. Want uit niets is ooit gebleken dat hij zich voor dergelijke zaken interesseerde. Dit soort regering werd in Japan *niju-seifu* genoemd: een regering, bestaande uit twee 'lagen' (de parlementaire en de keizerlijk-militaire). Wij moeten hierbij aantekenen dat de keizer eigenlijk gedurende de gehele Japanse geschiedenis als een nationaal symbool is gemanipuleerd door bepaalde machtige families of groeperingen.

DE OPKOMST VAN HET
SUPERNATIONALISME

ZWARTE DRAAK EN KERSEBLOESEM

PROF. DR. F. VOS

Extreem-nationalistische stromingen in Japan hebben sedert de vroege Meiji-periode hun uitdrukking gevonden in de oprichting van diverse 'geheime' genootschappen, waarvan de leden de verwerping van buitenlandse ideologieën voorstonden en de expansie van Japan, in het bijzonder op het Aziatische vasteland. Wij noemen hier slechts de *Gen'yosha* (het Donkere-Oceaangenootschap) en de *Kokuryukai* (het Zwarte-Draakgenootschap). De namen zijn soms romantischer dan de werkelijkheid, want 'Zwarte Draak' is niets anders dan de Nederlandse vertaling van de Japanse naam voor de rivier de Amoer in Mantsjoerije. Ook in de liberale jaren twintig werden steeds weer nieuwe

schap) te beschouwen, dat in september 1930 gesticht door een aantal luitenant-kolonels en majoors, die onder andere verbonden waren aan het ministerie van oorlog en het bureau van de generale staf. Ook deze groepering keerde zich weer tegen het parlementaire stelsel en de politieke partijen, daarnaast echter ook tegen de grote concerns (*zaibatsu*). Haar idealen waren de 'Keizerlijke Weg' en de 'Showa-restauratie'. Hoewel deze terminologie betrekking had op loyaliteit aan de keizer en een nationale wedergeboorte, ging het in feite om het vestigen van een militaire dictatuur. In maart 1931 werd daartoe inderdaad een poging ondernomen, doch deze mislukte doordat bepaalde generaals

hoofddirecteur van het grote Mitsui-concern. Uit deze gewelddadige acties blijkt dat de beweging vooral gericht was tegen de gematigde (partij)politici en het grootkapitaal. De daders van dergelijke politieke moorden werden doorgaans licht gestraft omdat zij meestal konden aantonen dat zij op grond van 'zuivere, vaderlandslievende' motieven hadden gehandeld. Vele Japanners hadden trouwens hun belangstelling voor de politieke partijen geheel verloren wegens de financiële schandalen waarin corrupte parlementsleden in de jaren 1929 en 1930 waren verwickeld geweest en door de omstandigheid dat de twee grote partijen willige werktuigen waren in handen van de *zaibatsu*. De

Boven: een foto uit 1936 van Toyama, in die jaren de grootmeester van Kokuryukai, het 'geheime' en extreem-nationalistische genootschap van de Zwarte Draak.

Vorige pagina: Japanse jongetjes buigen in diepe eerbied voor het monument van drie Japanse soldaten die in de oorlog in China een heldhaftige daad verrichtten.

genootschappen gevormd, die gekant waren tegen het parlementaire stelsel, de partijpolitiek en alle vormen van liberalisme en marxisme. Als eerste uiting van ultrarechtse activiteiten in het leger zelf is de oprichting van de *Sakurakai* (het Kersebloesemgenoot-

weigerden de hun toegedachte rol te vervullen. Inmiddels was wegens Japans ondertekening van het Londense Vlootverdrag (1930) minister-president Y. Hamaguchi beschoten door een lid van de *Aikyojuku* (het vaderlandslievend genootschap). In april 1931 stierf hij aan zijn verwondingen. Sindsdien werd politieke moord meer en meer een wapen in handen van ontevreden Japanse nationalist.

Op 15 mei 1932 brak in Tokyo een militaire revolutie uit, georganiseerd door jonge officieren van leger en vloot. Hierbij werd minister-president T. Inukai, een vooraanstaand liberaal, vermoord. Vier weken later viel door moordenaarshand baron Dan,

Seiyukai (conservatieve partij), gesteund door het Mitsui-concern en de Minseito (democratische partij), gesteund door het Mitsubishi-concern, werden verondersteld in de regering slechts de belangen van deze *trusts* te behartigen.

Omstreeks de jaarwisseling 1934—1935 werd besloten de vlootverdragen van Washington en Londen op te zeggen, terwijl de Japanners een tweede vlootconferentie in Londen verlieten en zich het recht voorbehielden voortaan zelf de grootte van hun vloot te bepalen. De reeds in 1925 aangenomen Wet ter Handhaving van de Openbare Orde, gericht tegen 'gevaarlijke' (d.w.z. staatsondermijnende) gedachten, verscherpt onder het Tanaka-

regime, vond nu hoe langer hoe meer toepassing. Een van de belachelijkste voorbeelden hiervan is de veroordeling door het Okada-kabinet van prof. T. Minobe's 'orgaantheorie'. In zijn studiën over de grondwet had Minobe de Japanse keizer omschreven als 'het hoogste orgaan' van de staat. Volgens rechtse fanatici was dit majesteitsschennis, omdat de keizer de staat zelf was. In september 1935 werd professor Minobe gedwongen zijn ontslag te nemen als hoogleraar aan de Keizerlijke Universiteit van Tokyo. Zijn boeken werden verboden en er werden zelfs aanslagen op zijn leven gepleegd. Uit een en ander blijkt dat ook in de regering de uiterst rechtse krachten steeds

bieden ten zuiden van Mantsjoerije. In Japan zelf wilde de *Kodoha* een soort staats-socialisme vestigen. De *Toseiha* daarentegen was voor vriendschappelijke relaties met de Sowjetunie en beschouwde China als het eerste doel voor de Japanse expansie op het Aziatische vasteland. Deze expansie diende echter uitgevoerd te worden zonder het bestaande sociale en economische bestel in Japan aan te tasten.

Door intriges van de *Toseiha*, die bezorgd was over de extremistische activiteiten van haar rivaal, werd Araki in januari 1934 gedwongen af te treden. In de maand november van hetzelfde jaar werd een gevaarlijke militaire opstand, georganiseerd door de aanhangers

DE LAATSTE THEE VAN RIKIU

Lang had de vriendschap van Rikiu met de taiko Hideyoshi geduurd en groot was de achting die de grote krijgsman voelde voor de theemeester. Maar de vriendschap van een despoot is een gevaarlijke eer. Theemeester Rikiu was geen serviele hoveling en had meermalen de moed gehad met zijn patroon van mening te verschillen. Gebruik makend van de verkoeling die daardoor tussen de taiko en Rikiu ontstond, beschuldigden Rikiu's vijanden hem van deelneming aan een complot om de despoot te vergiften. Hideyoshi werd in het oor gefluisterd dat het dodende vergif hem zou worden toegediend in een kop groene thee, gezet door de theemeester. Voor Hideyoshi was verdenking al voldoende reden om iemand te laten terechtstellen. Maar de veroordeelden hadden één voorrecht: zij mochten door eigen hand sterven.

Op de voor zijn verscheiden bestemde dag nodigde Rikiu zijn voornaamste leerlingen uit voor een laatste theeceremonie. Een golf van zeldzame wierook drong uit de theekamer naar buiten; het teken voor de gasten om binnen te komen. Eén voor één traden zij binnen en namen plaats. In de tokomono hing een kalemono, een wonderlijk geschrift van een oude monnik over de vergankelijkheid der aardse dingen. De zingende ketel boven het kolenbekken neuriede als een cicade die zijn smart uit over de voorbije zomer. Weldra betrad de gastheer de kamer. Ieder werd op zijn beurt de thee ingeschonken en ieder op

zijn beurt ledigde zijgend de kop — de gastheer het laatst van allen. In overeenstemming met het overgeleverde gebruik vroeg de voornaamste gast toestemming de theebehoedigheden te bezichtigen. Rikiu zette de voorwerpen voor hem neer, samen met de kalemono. Toen allen hun bewondering hadden uitgesproken over de schoonheid ervan, schonk Rikiu ieder van de aanwezigen één voorwerp als aandenken. Alleen de theeschaal behield hij voor zichzelf. 'Nimmer zal deze schaal, bedoezeld door de lippen van het ongeluk, door een ander worden gebruikt', sprak hij en brak haar in stukken.

De ceremonie was afgelopen. Met moeite weerhielden de gasten hun tranen, ze zeiden een laatste woord van vaarwel en verlieten toen de kamer. Slechts één, de naaste en dierbaarste, werd verzocht te blijven en getuige te zijn van het einde. Rikiu legde zijn theegewaad af en vouwde het zorgvuldig op de mat; het vlekkeloze wit van het doodskleed, dat tot nu toe was verborgen, was zichtbaar geworden. Teder blikte hij op het blinkende staal van de dolk en sprak die in wonderbare verzen toe:

*Welkom heet ik u,
Zwaard der Eeuwigheid.*

*Door Boeddha
en tegelijk door Dharma
hebt gij uw weg tot mij gebaad.*

Met een glimlach op het gelaat betrad Rikiu het onbekende.

(Bewerkt uit: 'Het boek van de thee', door Okakura-Kakuzo. Den Haag, Leopold, 1932)

Keystone

Op 26 februari 1936 kwam een aantal jonge officieren en cadetten van het leger in Tokyo in opstand tegen de regering. Het waren allen aanhangers van de *Kodoha*-groepering in het leger, die in Japan een soort staats-socialisme wilde vestigen en een oorlog met de Sowjetunie onvermijdelijk achtte. Twee dagen lang was de Japanse hoofdstad in handen van de opstandelingen. Drie gematigde politici werden bij die gelegenheid vermoord. Het waren de voormalige premier, admiraal Saito (midden), het hoofd van de militaire opvoeding, generaal Watanabe (onder), en de minister van financiën, Takahashi (boven). Anderen ontsnapten ternauwernood.

meer invloed kregen, ook al ging haar politiek de 'ware' vaderlanders niet ver genoeg. Binnen het leger waren inmiddels twee groeperingen ontstaan: de *Kodoha* (factie van de Keizerlijke Weg) onder leiding van de generaals Sadao Araki en Jinzaburo Mazaki, en de *Toseiha* (factie van de Controle), die onder anderen gesteund werd door generaal Hideki Tojo, de latere minister-president tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Araki was van 1931 tot 1934 minister van oorlog onder premier Saito en de machtigste man van diens kabinet. Zijn *Kodoha* was overtuigd van de noodzaak van een oorlog met de Sowjetunie en niet bijzonder geïnteresseerd in een opmars naar de Chinese ge-

van Araki, in de kiem gesmoord. Meer succes had de zeer ernstige revolte van 26 februari 1936, die onder leiding stond van jonge officieren en cadetten van het leger in Tokyo, allen volgelingen van de *Kodoha*. Er moesten troepen uit de provincie aan te pas komen om rust en orde te herstellen. Bij die gelegenheid werden de minister van financiën, Takahashi, de voormalige premier, admiraal Saito, als ook het hoofd van de militaire opvoeding, generaal Watanabe, vermoord, terwijl anderen ternauwernood konden ontkomen. Dank zij de onderdrukking van deze opstand van de antikapitalistische Araki/Mazaki-volgelingen werd een grotere samenwerking tussen leger en *zaibatsu* mogelijk.

Een ander voordeel voor de *Toseiha* was, dat burgerlijke oppositie tegen militaire eisen niet meer te verwachten was, uit angst voor nieuwe militaire revoltes. Voorts kan hier reeds worden opgemerkt dat de zege der *Toseiha* beslissend was voor de politiek ten aanzien van China, waarvan het Chinese 'incident' van 1937 een van de gevolgen was. Teneinde tot een goed begrip te komen van de factoren die de groei van het ultranationalisme in de bedoelde periode bevorderden, dient hier een korte beschouwing gewijd te worden aan het vooroorlogse Japanse onderwijssysteem, waarin de nationale godsdienst, het shinto, een belangrijke rol was toebedacht. Na het herstel van de keizerlijke

macht in 1868 werd een soort beeldenstorm tegen het boeddhisme georganiseerd en was er een duidelijk streven het shinto tot staatsgodsdienst te verheffen. In deze aan het Japanse volk gebonden religie zijn natuur- en voorouderverering de belangrijkste elementen. Vele natuurgoden zijn tevens voorouders van bepaalde clans; zo wordt de Zonnegodin, Amaterasu, als de voorouder van het keizerlijk huis beschouwd. De Meiji-leiders beseften al spoedig dat de instelling van het shinto als staatsgodsdienst een ondoenlijke zaak was, omdat deze godsdienst eeuwenlang door het boeddhisme was overvleugeld en een dergelijke maatregel ook niet zou stroken met de typisch-Japanse gods-

dienstige verdraagzaamheid. Hun conclusie was, dat de waarden die de staat in het oude shinto het meest interesseerden, namelijk de onaantastbaarheid van de dynastie en het nationaal saamhorigheidsgevoel, doelmatiger gepropageerd konden worden in en door het op moderne leest geschoeide onderwijs. In 1882 werd wettelijk een scheiding gemaakt tussen het staats-shinto als nationale zedenleer en het religieus shinto, vertegenwoordigd in dertien sekten. De zogenaamde nationale moraal, waarin loyaliteit jegens de keizer, vaderlandsliefde en opofferingsgezindheid de eerste plaats innamen, werd aangekweekt op de scholen. Indien men bedenkt dat tot het einde van de Tweede Wereldoorlog op alle

Links: shinto-priesters verlaten de schrijn van de Meiji-keizer in Tokyo na een gebed voor het welzijn van Japan. In het vooroorlogse Japanse onderwijssysteem nam de shinto-leer een grote plaats in.

Linksonder: leerlingen van een school voor officieren in Tokyo herstelden een oud Japans gebruik in ere. Bij zonsondergang begaven ze zich naar een 'heilige vlakte' op hun oefenterrein en maakten daar onder voorlezing van keizerlijke uitspraken twee buigingen: één naar het paleis en één in de richting van hun ouderlijk huis.

scholen dezelfde, door het ministerie van onderwijs samengestelde leerboeken werden gebruikt, dan kan men zich voorstellen dat dit systeem het eenvormig denken van het Japanse volk ten zeerste heeft bevorderd.

De gedachte dat Japan in de wereld een zending te vervullen had, is nimmer zo krachtig gepropageerd en heeft ook nimmer zoveel aanhang gehad als in de jaren na 1932. Men ging nu spreken van een 'universele Japanse geest' en 'de acht hoeken van de wereld onder één dak'. Japan was een uitverkoren land, want het was als enige natie ter wereld door Amaterasu direct aan haar afstammelingen toevertrouwd en door de ononderbroken reeks van keizers nog steeds kosmisch verbonden met de krachten des hemels. Omdat het de beste elementen uit de diverse beschavingen ter wereld in zich had opgenomen, was het bovendien bij uitstek in staat de geestelijke verschillen tussen de volkeren en rassen in de wereld uit te wissen en deze met elkaar te verzoenen.

De bevordering van het moreel in leger, vloot en luchtmacht was gebaseerd op het Keizerlijk Edict over de Militaire Dienst van 4 januari 1882. Dat bij de uitzonderlijk harde training van de Japanse militairen ook de zo juist beschreven principes als leidraad dienden, behoeft geen nader betoog.

In 1937 had het Japanse leger een vredessterkte van ca. 300.000 tot 320.000 man, terwijl de personeelsbezetting van de marine ongeveer 90.000 man was. De dienstduur bij het leger was twee jaar, bij de marine drie. Daarop volgden twee reserveperioden, die gezamenlijk respectievelijk vijftien jaar plus vier maanden en negen jaar beliepen. Van de in 1936 opgeroepen 630.000 lotelingen werden er waarschijnlijk slechts 150.000 bij het leger ingelijfd.

Wide World

AZIË VOOR DE AZIATEN

DRS. R. DE BRUIN

Rechts: op 27 maart 1933 trad Japan uit de Volkenbond, die erkenning van de staat Mantsjoekwo had verboden. In Tokyo werd het uittreden gevierd met een massameeting die door vijfduizend man werd bijgewoond.

Van 1930 af streefde Japan welbewust naar beïnvloeding van de gekoloniseerde volkeren van Oost-Azië. Daarbij werd het gesteund door de grote *goodwill* bij de inheemse nationalist, die zich na de Japanse overwinning op Rusland in de oorlog van 1904—1905 in toenemende mate bewust werden van hun eigen cultuur en van hun recht op een zelfstandig bestaan. Japan stond open voor refugiés uit de Aziatische koloniën. De centrale figuur hierbij was de Indiër Rash Behari Bose. Deze man was na een mislukte opstand tegen het Engelse bewind in Brits-Indië in 1915 naar Tokyo uitgeweken. Toen hij kans liep uit Japan uitgewezen te worden, werd hij in bescherming genomen door Mitsuru Toyama. Toyama was de leider van het 'geheime' Zwarte-Draakgenootschap. Met behulp van deze groepering stichtte Bose in Tokyoeentehuis voor Aziatischestudenten: *Asia Lodge*. Daartoe werd hij in 1923 zelfs tot Japanner genaturaliseerd. De wereld-befaamde Indiase dichter Rabindranath Tagore bezocht Japan in 1924 en uitte openlijk zijn dankbaarheid voor de belangrijke bijdrage van dit land aan de bewustwording van Azië. Enkele leiders van de Tayung-opstand tegen de Amerikaanse overheersers op de Filippijnen (1931) kwamen ook naar Japan. Deze stroom werd nog groter na de ommezwaai in Japan na 1931, waarbij de ultranationalistische 'militaire' facties de overhand kregen over liberalen en socialist. De Javaanse taalgeleerde W. J. S. Poerwadarminta werd in 1933 aan de *Tokyo School of Foreign Languages* lector voor de Maleise taal. Ook Indonesiërs begonnen dus belangstelling te krijgen voor een (tijdelijk) onderkomen in het Land van de Rijzende Zon. De strenge maatregelen in Nederlands-Indië tegen Soekarno c.s. waren hieraan niet vreemd. Maar ook islamieten uit de Zuidelijke Gebieden (Zuid-Azië) werden uitgenodigd voor een bezoek aan Japan.

In 1935 werd in Kobe een moskee gebouwd en in 1938 kwam er een mohammedaans bedehuis in Tokyo. De banneling Soetan Sjahrir verzochtte in 1937 dat de hele islamitische bevolking van Nederlands-Indië, voorzover hij kon nagaan, pro-Japans was. Voor een echte nationalist een droevige situatie.

Fotoarchief Spaarnestad

Inmiddels was in januari 1933 in Japan het Groot-Azië-Genootschap gesticht door onder anderen prins Fumimaru Konoye, Koki Hirota, admiraal Nobusama Suetsugu (voorzitter van de leer van de mars naar het zuiden) en generaal Iwani Matsui (militair commandant van Formosa, dat sinds 1895 reeds in Japanse handen was). Zij verkondigden een Aziatische Monroeleer: 'Azië voor de Aziaten.' Deze leus werd in 1938 gewijzigd in 'Japan, leider van Azië'.

Japan had het intussen in de Volkenbond steeds moeilijker gekregen, vooral toen het Mantsjoerije omvormde tot Mantsjoekwo onder keizer P'u-yi. De erkenning van dat land werd op 24 februari 1933 door de volkerenorganisatie verboden. Toen was de maat vol: op 27 maart zegde Japan het lidmaatschap van de Volkenbond op.

De internationale economische situatie was voor het Land van de Rijzende Zon echter gunstiger geworden sinds de beurskrach in New York (1929). Met zijn goedkope producten overstromde het de Aziatische markt zodat de westerse producenten het moeilijk kregen. Importbeperkingen en tariefmuren in de Aziatische koloniën moesten de groter wordende stroom van Japanse artikelen indammen. Japan antwoordde met verfijnde manipulaties van de wisselkoersen. Het verwierf met deze economische penetratie de dankbaarheid van miljoenen arme Aziaten, die zich zodoende tenminste nog iets extra's

konden permitteren naast het bordje rijst met wat vis en zout.

In Japan zelf veroorzaakte deze nieuwe ontwikkeling het samengaan van de militaristen en de industriebaronnen, de *zaibatsu*. Om ook China in de Japanse sfeer te brengen werd geweld nu onvermijdelijk geacht. Op 7 juli 1937 begon het China-'incident' met schermutselingen in Peking tussen Japanse en Chinese militairen. Op 27 juli verklaarde de premier Konoye officieel dat zijn regering een nieuwe orde in Oost-Azië wilde scheppen. Japan wenste geen Chinees grondgebied, maar streefde naar wederzijdse samenwerking en steun in een Groot-Oostaziatische welvaartssfeer, waarvan de trits Japan-Mantsjoekwo-China de kern moest vormen. De leiding ervan zou in Japanse handen zijn. Hiertoe moest Japans personeel opgeleid worden. Dit geschiedde doelbewust onder leiding van Shumei Okawa, die oorspronkelijk in dienst was van de Zuid-Mantsjoerije-Spoorwegmaatschappij. Omstreeks 1928 werd het door hem geleide researchbureau van dit bedrijf afgescheiden en omgevormd tot een opleidingscentrum voor Japans hoger personeel voor Zuidoost-Azië. Hieraan was verbonden een researchafdeling die allerlei inlichtingen verzamelde over de Zuidelijke Gebieden. Zo maakte Japan zich op voor de 'bevrijding' van de Zuidaziatische volkeren om te komen tot een zuiver Aziatische belangensfeer onder leiding van Japan.

DE SCHIETPARTIJ
OP DE MARCO POLOBRUG

JAPANNER VERMIST

M. G. EMEIS JR.

Fotoarchief Spaarnestad

Tijd: begin 1936. Plaats: Hopei, noordoostelijke provincie van China, grenzend aan het sinds 1932 door Japan bezette Mantsjoerije. Handeling: massale smokkel via Hopei, waar de Japanners de 'Autonome Raad van Oost-Hopei' als marionettenbewind hebben geïnstalleerd, naar de rest van China. Doel: ondermijning van China's welzijn door een toevloed van heroïne en morfine en van China's welvaart door voor alle normale handelsgoederen de zeer hoge invoerrechten te ontduiken. Eerst geschiedt het vervoer per trein uit Mantsjoerije, later met kleine stoomboten over de Gele Zee. De Chinese douane en dus de Chinese schatkist lijdt hierdoor een verlies van twee miljoen Chinese dollars per week. Een ooggetuige: 'Je kunt dit geen smokkel meer noemen. In de baai zag ik 38 schepen van allerlei type en tonnage, die bezig waren hun goederen in dozijnen sampans over te laden. Dit is gewoonweg vrijhandel: geen vrijhaven, maar een vrijkust!' Meer dan eens nemen smokkelaars de trein naar Tientsin in beslag, jagen de passagiers eruit en stouwen de compartimenten vol met hun handelswaar.

Tsjang Kai-sjeks nationale regering in Nanking staat machteloos. Chaos dreigt en schijnt heel China te zullen overspoelen, maar juist in 1936 weet de *Generalissimo* het

land tot eenheid te brengen. Zijn kortstondige gevangenschap in Noord-China (het opzienbarende Sian-foe-incident in december 1936) vergroot zijn nationale populariteit en leidt tot een verenigd nationalistisch-communistisch anti-Japans front. De Japanse generaals in Mantsjoerije en Noord-China slaan de 'curieuze komedie' van het monsterverbond tussen nationalisten en communisten nauwlettend gade. Zij beseffen dat hun politiek van niet-militaire penetratie en scheuring is mislukt. Zij zien een China dat sterker is dan ooit, verenigd onder een regering die naar waarheid kan beweren het gehele volk te vertegenwoordigen, geleid door een man van uitzonderlijke bekwaamheid, die op goede voet staat met de westerse mogendheden. 'Er vielen voor hen geen burgeroorlogen uit te buiten, geen oorlogsdrijvers om te kopen en aan te moedigen', aldus Pringle. 'In plaats van het verval van een overoude beschaving zagen zij de opkomst van een natie. Zij aarzelden niet. Zij concludeerden dat het ogenblik was gekomen om toe te slaan en zij sloegen toe.' Ook al ware Pringles zienswijze juist, hetgeen twijfelachtig is, het toeslaan wordt allereerst opgeschort door twee regeringswisselingen in Tokyo. Februari 1937 brengt generaal Hayasji als premier en Sato als

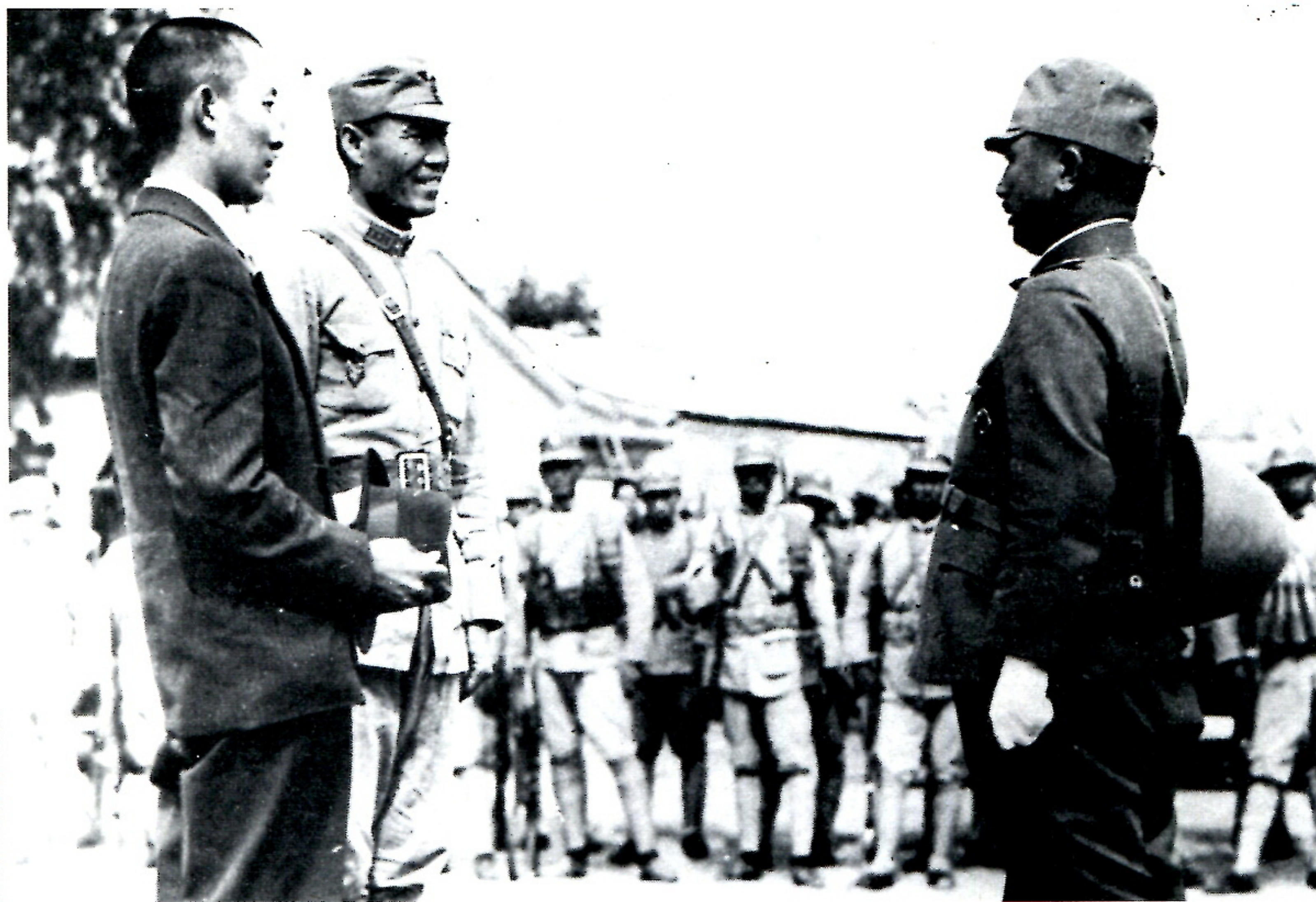
minister van buitenlandse zaken op het regeringskussen; zij streven in China naar een compromis. Binnen drie maanden echter brengen algemene verkiezingen het kabinet Hayasji ten val. Prins Konoye wordt premier, Hirota komt op buitenlandse zaken. De Amerikaanse historicus Crowley schetst Konoye als buitengewoon begaafd, qua karakter een kameleon, een politieke windvaan die zwicht voor de in Japan blazende fascistische wind. Crowley's Japanse collega Maroeyama Masao acht Konoye het 'volmaakte voorbeeld van zwakke zenuwen' en volgens markies Kido is Konoye een man die, zodra er een moeilijke kwestie rijst, een beslissing uit de weg gaat. Formeel blijft Japans politiek in China gericht op een compromis, maar het is duidelijk dat Konoyes zwakheid deze of gene Japanse generaal in Noord-China sneller dan tevoren kan verleiden de regering in Tokyo voor een vol-dongen feit te stellen.

Het Japanse leger houdt zijn manoeuvres bij voorkeur 's nachts. In de nacht van 7 op 8 juli 1937 vernemen Japanners geweervuur bij de Marco Polobrug over de Joengting, die westelijk langs de stad Wanping stroomt. Het spoorwegknooppunt Wanping ligt vijftig kilometer ten westen van Peiping, zoals Peking sinds 1928 heet. Na een korte scher-

mutseling bij de brug vraagt de Japanse kolonel Matsoei aan Peipings burgemeester, generaal Tsjing, de stad Wanping te mogen doorzoeken, daar een Japans soldaat wordt vermist. Tsjing weigert doch stelt een gemeenschappelijke onderzoekcommissie voor; Matsoei gaat daarmee akkoord. Maar terwijl de commissie wordt geformeerd, pogen Japanse soldaten toch Wanping binnen te dringen. Het Chinese garnizoen slaat hen terug. Een woordvoerder van het Japanse leger spreekt van een 'zuiver plaatselijk en normaal incident'.

Het voorval wordt terstond gemeld aan Tokyo, waar het kabinet-Konoye nog dezelfde middag (8 juli) tot lokalisering besluit: de

Japanse kabinet dat de vijf divisies alleen naar China zullen worden gezonden als Nanking niet bereid is het incident te lokaliseren. Kolonel Sjibayama van het ministerie van oorlog krijgt opdracht ter plaatse een onderzoek in te stellen. Van 15 tot 18 juli confereert hij met generaal Hasjimoto, kolonel Matsoei en andere legerleiders. Hun conclusie is dat de lokalisering, het koste wat het wil, moet worden gehandhaafd en dat de vijf divisies niet moeten worden ingescheept. Sjibayama vliegt naar Tokyo terug, maar zijn reis duurt door enkele onderbrekingen achtenveertig uur. Tijdens die twee etmalen is Tokyo gealarmeerd door zijn militaire attachés in China, die melden dat de opmars

Fotoarchief Spaarnestad

Tot juli 1937 liepen incidenten tussen Chinezen en Japanners meestal uit op het aanbieden van Chinese verontschuldigen.

Linkerpagina: een zwaarbewaakte poort van de stad Wanping, in juli 1937 middelpunt van een Chinees-Japans militair incident.

plaatselijke legercommandanten kunnen een overeenkomst sluiten. Japan stelt een aantal voorwaarden, zoals Chinese excuses, bestraffing van de betrokken Chinese officieren en straffe controle op communistische elementen in de Wanpingsector. Stafchef Hasjimoto van het Japanse Noord-China-leger legt Tokyo's voorstel voor aan generaal Tsjing, die geen bezwaren oppert. De ondertekening geschiedt op 11 juli om 11 uur. Het incident lijkt gesloten.

De Chinese regering in Nanking laat echter weten dat volgens haar het incident géén zaak is die door de lokale commandanten kan worden bijgelegd en behoudt zich rectificatie van de gesloten verzoening voor. Zij dirigeert tevens vier divisies naar de Paotingvallei in Zuid-Hopei. Tokyo mobiliseert daarop in Japan vijf divisies, maar doet tegelijkertijd een beroep op Nanking de lokaliseringsspolitiek alsnog goed te keuren. In een memorandum aan keizer Hirohito beklemtoont het

van de vier Chinese divisies niet is afgelast en dat Nanking alle troepen benoorden de Jangtse heeft gemobiliseerd. Die berichten, plus de aandrang van enkele agressieve kolonels, doen de Japanse regering van de Chinese regering eisen dat deze onverwijld de verzoening van 11 juli goedkeurt.

Alles wijst erop dat de zaak voor de regering van Tsjang Kai-sjek in een prestigekwestie ontaardt. Zij wenst niet 'klakkeloos' het verzoeningsdocument te sanctioneren dat door een lokale Chinese en een lokale Japanse officier is ondertekend en door Tokyo bekrachtigd. Terwijl de Chinese generaal Soeng de Japanners zijn verontschuldiging voor het incident aanbiedt, alle barricaden in Peiping laat opruimen en de Chinese troepen terugtrekt die in Wanping hebben gevochten, zet Nanking de mobilisatie voort.

In de nacht van 25 op 26 juli en de dag daarna breken gevechten uit bij Langfang, bij de zuidwestpoort van Peiping en wederom bij de Marco Polobrug. Ditmaal is er, hoewel Tsjang Kai-sjek plotseling een meer verzoenende houding aanneemt, geen redden meer aan. De Japanners veroveren alle knoop- en steunpunten om Peiping, nemen de stad zelf en zetten hun offensief voort: het Chinees-Japanse conflict is uitgedijd tot de Chinees-Japanse oorlog.

BOESHIDO

Pas laat kwam in Japan Zen op als een vorm van het boeddhisme. Het Zenboeddhisme onderscheidt zich van de andere sekten niet zozeer door zijn filosofie als wel door zijn methoden; 'geen woorden maar daden', zou de leus van Zen kunnen zijn. Soms is een klap in het gezicht een beter middel om iemand tot andere gedachten te brengen dan urenlang praten. Daarnaast is dit aardse leven slechts schijn; het belangrijkste is om in een volgend leven in een hogere klasse te worden toegelaten. Daardoor is niets zo verachtelijk als angst voor de dood.

Hierop berust, beknopt samengevat, de moraal van de Japanse militair die 'boeshido' wordt genoemd. Dat blijkt wel heel duidelijk uit de 'Hagakoere' (Verborgen onder de Bladeren), een soort handboek voor de Japanse officier dat in 1930 werd uitgegeven. Het legt de nadruk op de bereidheid van de krijgsman te allen tijde zijn leven te offeren; zonder bezetenheid worden er geen grote daden verricht; om die mogelijk te maken moet men de normale bewustheidstoestand doorbreken om de vrije krachten daaronder vrij te maken. Deze krachten zijn soms demonisch, maar zij kunnen ook bovenmenselijk zijn — de dood verliest er zijn prikkel door. 'Boeshido' is niet alleen Zen en vertegenwoordigt niet uitsluitend de geest van Hitler, maar ook de daden van een Jan van Schaffelaar, een Michiel de Ruyter en een Van Speijk.

Er kan een vergelijking gemaakt worden tussen de mentaliteit bij de Amerikaanse en die bij de Japanse marine. De Amerikanen hadden een kostbare torpedo afgevuurd, die door een richtingsfout in de modder was blijven steken. Waarde ongeveer 12.000 dollar. Maar bij de Amerikaanse marine kan duiken naar zo'n wapen niet bevolen worden; daar moet zich een vrijwilliger voor melden. Bij de Hawaii Eilanden komt echter de gevaarlijke mensenhaai voor en bovendien lopen er verraderlijke stromingen. De algemene reactie was dan ook: 'Een leven wagen voor die paar dollars van een zoekgeraakte torpedo?' Geen vrijwilliger meldde zich en de torpedo bleef rustig in de modder zitten.

In diezelfde tijd kreeg de Japanse marine de beschikking over een nieuw wapen voor de onderzeebootoorlog, dat men na proefnemingen in gebruik wilde nemen. Het bestond uit een torpedo, die uit een onderzeeboot van het gewone type werd afgeschoten, maar bemand werd door een piloot, die het projectiel met onfeilbare zekerheid naar het doel stuurde. De bestuurder offerde zijn leven, doch hij ging de dood in met de overtuiging dat hij de vijand niet kon missen. Ofschoon zij wisten dat hun in geval van oorlog een zekere dood wachtte, boden zich niet minder dan 5000 gegadigden aan voor 400 posten. Alleen al in februari 1934 kwamen acht officieren om het leven bij het beproeven van dit nieuwe type torpedo.

(Naar gegevens uit: 'De tweede dageraad van Japan' door Jef Last en 'Japan, wereldveroveraar' door A. Zischka.)

DE OORLOG TEGEN CHINA

DE FURIE VAN NANKING

IR. H. TH. BUSSEMAKER

De Japanse generaals hadden slechts de bezetting van een beperkt deel van Noord-China tot doel, en wel van die delen waarvoor de verbindingslijnen met de Sowjetunie liepen. Hierdoor zouden de Chinezen afgesneden worden van eventuele Russische hulp en zou in Mantsjoerije de positie van het Japanse Kwantoengleger tegenover het Rode Leger worden verbeterd. Het is triest te bedenken dat de Japanners in China een oorlog met beperkte doelstellingen begonnen met hetzelfde gebrek aan inzicht in de psychologie van hun tegenstander als zij vier jaar later zouden tonen. De militaire krachtsverhoudingen waren in het voordeel van Japan. Hun leger telde

Chinese 8e leger onder Tsjoeh Teh. Door het ingrijpen van de derde colonne slaagden de Japanners erin door te breken, maar de zeer actieve communistisch-Chinese guerrilla's blokkeerden elke verdere Japanse opmars naar het belangrijke Sian op de bevoorradingsweg naar Rusland. In 1941 was de frontlijn in de provincie Sjansi in feite dezelfde als in november 1937. De nationalistisch-Chinezen deden het niet zo best. Het Chinese 29e en 32e legerkorps versperden de twee naar het zuiden oprukkende Japanse colonnes een aantal malen de weg. De Japanners vermeden kostbare frontale aanvallen, maar voerden bij elke versperring een omsingeling uit. Later zouden

zij door dezelfde tactiek de veldtochten in Malakka en Birma winnen. De omsingelingsbewegingen werden met luchtmachtsteun uitgevoerd door mobiele infanterie-cavaleriegroepen. De Japanners integreerden de operaties van leger en luchtmacht nog vóór de Duitsers in Europa hetzelfde deden. De vliegtuigen vervingen de middelzware en zware artillerie, die van weinig nut waren. Door het ontbreken van buitenlandse waarnemers bleven de westerse mogendheden onbekend met deze nieuw ingevoerde strijdmethode. De heftige weerstand van de tweederangstroepen in Noord-China plaatste Tsjang Kai-sjek voor een moeilijke keuze. Hij was nog

	Japanse	Chinese
	divisie	divisie
Totale mankracht	21.945	10.923
Aantal paarden	5849	
Aantal geweren	9476	3821
Lichte mitrailleurs	541	274
Zware mitrailleurs	104	54
Stukken geschut	108	46
Tanks	24	—
Voertuigen	262	—
Vrachtauto's	266	—

Boven: de Chinese strijdkrachten waren in praktisch alle opzichten de minderen van de Japanse, zoals blijkt uit deze vergelijking tussen standaard-infanteriedivisies.

Links: Chinese en Japanse troepen leverden drie maanden slag om Tsjapei, de Chinese wijk van Sjanghai, die medio november 1937 in Japanse handen viel. Dit is een opname uit oktober: Japanse infanteristen en een gepantserde auto in de straten van de wijk.

Rechts: na het incident bij Wanping en bij de brug over de Joengting (zie inzet) begon de Chinees-Japanse oorlog. Ondanks de Japanse bedoeling dit conflict beperkt te houden, duurde de strijd acht jaar. Deze kaart geeft een overzicht van de operaties.

950.000 man in 24 divisies, de Japanse luchtmacht omvatte 2700 toestellen. China's leger telde 2.000.000 man, verdeeld over 182 divisies en 46 brigades. De vuurkracht per eenheid was door gebrek aan wapens en munitie echter gering. Slechts 100.000 man waren adequaat bewapend en geoefend door een Duitse missie onder kolonel-generaal Hans von Seeckt. De Chinese luchtmacht omvatte ongeveer 200 toestellen. De oorlog in China was een strijd om de verbindingslijnen: de schaarse spoorwegen en de brede Jangtsekiang, die tot Hankou bevaarbaar was voor zeeschepen. In Noord-China bleek dit duidelijk door de inzet van vier Japanse colonnes: één per spoorlijn. De Japanners hechtten groot belang aan de snelle bezetting van de spoorlijn naar de Gobi woestijn (en de weg naar Rusland!). Paotou werd op 17 oktober 1937 bezet. De 5e divisie werd echter bij de Jeng-Men-pas bijna verslagen door het communistisch-

niet klaar voor de oorlog en kon aan het 'incident' in Noord-China voorbijgaan zoals hij dat ook had gedaan met Mantsjoerije. De Chinese publieke opinie eiste echter actie. Tsjang liep gevaar zijn positie te verliezen en beval daarom de opening van een tweede front in Sjanghai. Dit had verschillende voordelen:

1) Actie te Sjanghai zou de druk in Noord-China verlichten. 2) De beste Chinese divisies lagen in Nanking. Hun opmars naar Noord-China zou tijd- en materiaalverliezen opleveren; Sjanghai daarentegen was dichtbij. 3) Het Japanse garnizoen in Sjanghai was klein. De overweldiging ervan zou het Chinese moreel ten goede komen. 4) De

strijd in Sjanghai zou de westerse mogendheden, met hun concessies aldaar, misschien aan de kant van China brengen. Dit is inderdaad bijna gebeurd (het Panayincident).

Op 9 augustus 1937 begonnen de Chinese provocaties in Sjanghai. Het is nog steeds een raadsel waarom de moderne 89e divisie de kleine groep van 5000 Japanse mariniers niet onmiddellijk heeft overweldigd. Nu dit niet gebeurde, kregen de Japanners de tijd in ijlt tempo versterkingen aan te voeren. Op 13 augustus begonnen Japanse oorlogsschepen het bombardement van de Chinezenwijk Tsjapei. Er ontwikkelde zich een bloedig gevecht, waarbij de twee partijen voortdurend versterkingen in de strijd wierpen. De slag

BESCHERMD DOOR GEESTEN

De tiende november van het 26ste jaar van de Chinese republiek (=1937, red.) is de gedenkwaardige dag waarop ik aan onze verdedigingsoorlog deel ging nemen! Op die dag nam ik een trein van Tsjingtao naar Tsjauhsien en bracht een bezoek aan divisiecommandant Moh van de 114e divisie van het 51e leger, die daar gelegerd was. Gelukkig was hij in staat mij iets te doen te geven. Ik bezit weinig militaire kennis en in het geheel geen ervaring. Zelfs in het leger zijn de enige wapens die ik kan hanteren mijn pen en inkt. (...)

Er werden marsorders verstrekt — naar onbekende bestemming — en wij moesten bij nacht verder trekken opdat wij niet zouden worden opgemerkt. Elke dag als wij een legerplaats betrokken, kregen wij bezoek van vijandelijke verkenningsvliegtuigen: zij zweefden over ons heen en vlogen weer weg. Dank zij onze discipline en doeltreffende camouflage merkten zij ons nimmer op. De dorpsbewoners waren ervan overtuigd dat onze generaal door geesten werd beschermd!

Eens trokken wij een dorp binnen dat 'Bronheuvel' heette, aldus genoemd naar een warme bron die er was gevonden. Het water was buitengewoon warm. Het stroomde in een vijver die gegraven was aan de rand van het dorp en die omgeven was door een lage muur. Ondanks de winter was het er niet te koud om te baden en ik had mij juist van mijn kleren ontdaan en was in het open bassin gestapt toen de sirene ging. Onmiddellijk daarop zagen wij vijandelijke vliegtuigen boven ons hoofd!

De vijver was propvol soldaten. Wij stonden doodstil in het water en wachtten wat het noodlot voor ons in petto had. Gelukkig klonk bijna direct het veilig-signaal; wederom hadden wij veilig en wel een van de talrijke beproevingen doorstaan.

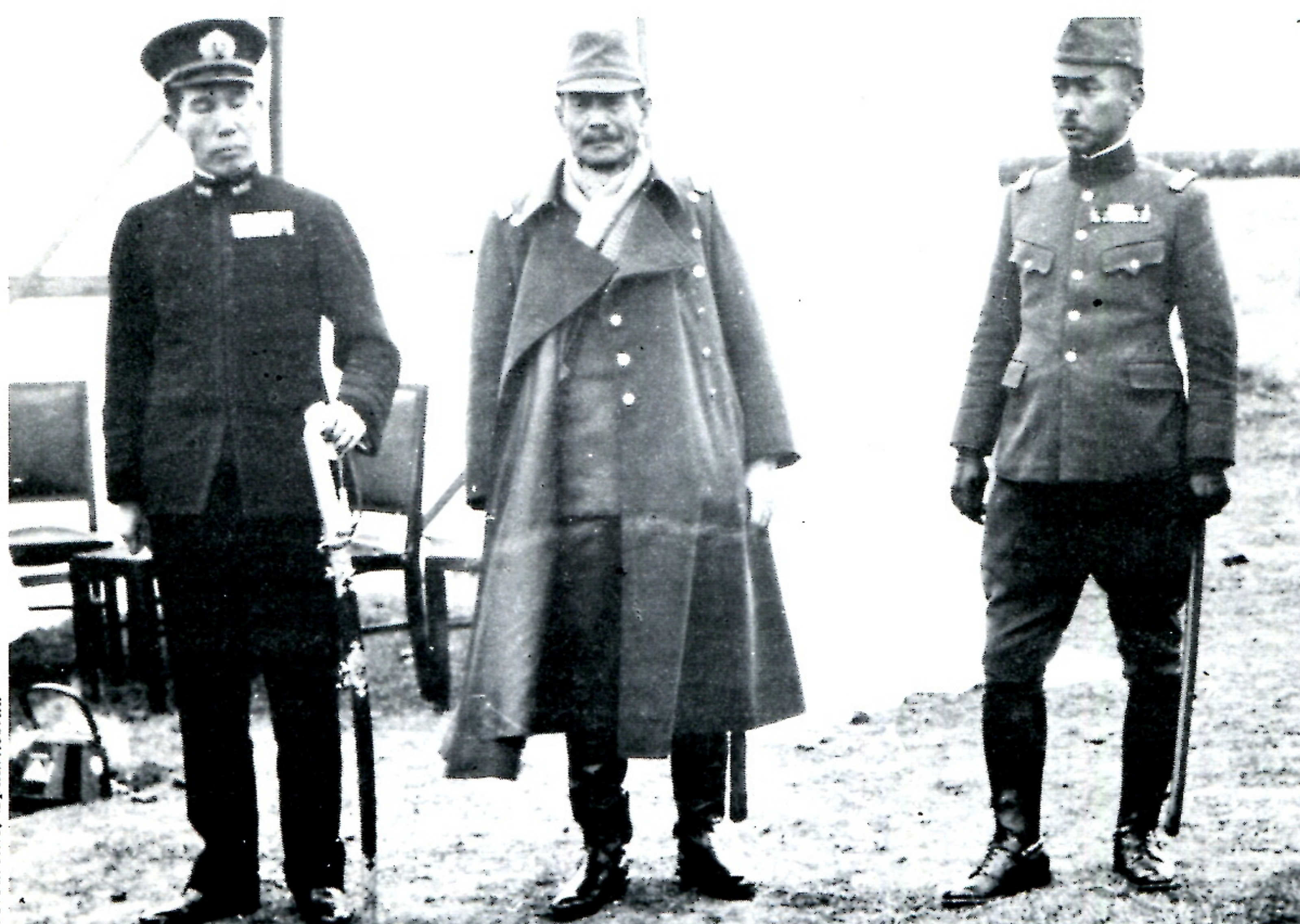
Toen wij in Li-ni aankwamen, bivakkeerden wij in een plaatsje dat 'Perzikbloesemtui' heette, twaalf à dertien li van de stad vandaan. De volgende morgen, juist toen mijn vriend Lioe en ik twee peren kochten van een fruitverkoper naast een tempeltje van de 'God der Aarde' en voor wij tijd hadden om onze tanden in de vrucht te zetten, waren er weer vijandelijke vliegtuigen boven ons. Plotseling liet een van hen een bom vallen op slechts korte afstand vanwaar wij lagen. Ik kon hem duidelijk zien — hij had de vorm van een grote sigaar — toen hij omlaag suisde. Een oorverdovende ontploffing verscheurde de lucht. Toen braakte de aarde een zwarte rookkolom meters hoog de lucht in en maakte de hemel onzichtbaar. Voor het eerst van mijn leven besepte ik de kracht van een vliegtuig en een bom!

Luchtafweergeschut van ons hoofdkwartier en een aantal machinegeweren gaven een doeltreffend antwoord. Een van de toestellen werd geraakt en ging er haastig vandoor, een spoor van witte rook, die opkringelde uit de staart, achter zich latend.

(Uit: 'Geef mij mijn heuvels en rivieren weer!', door I Feng; Amsterdam, Breugel, 1946.)

Wide World

Fotoarchief Spaarnestad

Linksboven: generaal Tsjang Kai-sjek en zijn echtgenote (rechterpaar) hier samen met maarschalk Tsjang Hsiao-lang, de vroegere gouverneur van Mantsjoerije, en diens echtgenote (linkerpaar).

Linksonder: de slag om Tsjapei en de aanval op Nanking werden geleid door de Japanse generaal Matsui, hier geflankeerd door prins Asaka (rechts) en de commandant van de Japanse vloot, vice-admiraal Hasegawa.

Onder: op 13 december 1937 viel de Chinese hoofdstad Nanking in Japanse handen. De veroveraars, hier op een van de muren van de stad, gingen er als beesten tekeer.

om Tsjapei duurde drie maanden, met 500.000 Chinezen onder generaal Tsjang Tsji-Tsjoeng tegen 250.000 Japanners onder generaal Iwano Matsui. De Japanners voerden in vier amfibische operaties ter weerszijden van Sjanghai verse divisies aan, waarmee zij op 17 november, na de val van Tsjapei, een bliksemoffensief openden op Nanking. De hoofdstad van China viel op 13 december 1937, waarna de Japanse troepen als beesten tekeergingen. De 'furie van Nanking' kostte tienduizenden Chinese burgers het leven.

Eind 1937 bestond er een groot gat tussen de Japanse troepen in Noord-China en die te Nanking. In deze Loenghai-corridor bevond

zich het zogenaamde Kwangsileger onder generaal Li Tsoen-Yen. Het omvatte Tsjang Kai-sjeks beste provinciale troepen en het zou Japan dan ook zes maanden kosten om dit gat te sluiten.

De Japanners openden in januari 1938 het offensief door met twee colonnes naar het zuiden op te rukken. Vanuit Nanking trokken de Japanners noordwaarts, maar hun discipline was slecht na de furie van Nanking en Matsui werd vervangen door luitenant-generaal Shunroku Hata. Midden maart 1938 werden beide Japanse colonnes door de Chinezen omsingeld, respectievelijk te Lini en Ihsien. Na hevige gevechten braken de Japanners uit en werden opnieuw omsingeld

in Tai-erh-Tsjoeang. Na achttien dagen van felle strijd braken de Japanners op 6 april nogmaals uit en trokken noordwaarts terug. De slag bij Tai-erh-Tsjoeang is van historisch belang, maar in het Westen volkomen onbekend. Voor de eerste maal in de moderne geschiedenis had een Japans leger een onmiskenbare nederlaag geleden.

Op 8 mei begonnen de wraakzuchtige Japanners een tegenoffensief met vier legers. De overwinnaars van Tai-erh-Tsjoeang glipten echter door het net. Op 6 juni werd de Loenghai-corridor gesloten. Op 11 juni staken de Chinezen daarop de dijken van de Hoangho door, waardoor deze rivier zich een nieuwe loop zocht naar zee. De Japanse

vliegtuigen en scheepsgeschut, rolden de Japanners de ene defensieve stelling na de andere op, hoewel dit door de moerassen en de malaria een uiterst kostbare procedure was. Een ander Japans leger brak door het Tapasjangebergte en bereikte de spoorlijn Peking-Hankou. Op 25 november 1938 viel Hankou. Maar de Chinese legers onder generaal Koe-Tsjoe-Toeng werden dank zij een knappe terugtocht niet vernietigd.

Tsjang Kai-sjek had zich inmiddels teruggetrokken in Tsjoenking, veilig afgeschermd door de bergen van Sze-Tsjwan. De Japanners beseften dat zij Tsjang Kai-sjek militair niet konden verslaan en gingen over tot een andere tactiek: het afsnijden van de

Japanse activiteiten in China. Daarna beperkten de Japanners zich tot garnizoensdiensten en werden de beste divisies zuidwaarts gedirigeerd, naar Frans-Indochina. Gedurende de stille periode 1939—1941 was er een soort wapenstilstand, waar alleen de Chinese communisten zich niet aan hielden. Tsjang was machteloos, en nauwelijks een gevaar. De strijd tussen juli 1937 en november 1938 had desondanks de Japanners 47.133 en de Chinezen 823.000 doden gekost. Ten tijde van Pearl Harbor waren in China aanwezig 22 zogenaamde tweedeklasdivisies en 20 brigades. Tegenover Rusland stonden in Mantsjoerije 13 eersteklasdivisies, terwijl 10 divisies en 3 brigades vrij

Wide World

legers verloren vrijwel hun hele uitrusting, maar meer nog leed de Chinese burgerbevolking, waarvan honderdduizenden verdronken. De Japanners misten echter de kracht vooreen voortgezet offensief naar Sian. Het volgende Japanse doel was de bezetting van Hankou, China's industriële hart te midden van vruchtbare rijstvelden. De voornaamste Japanse opmarsroute vanuit Nanking was de Jangtsekiang zelf. Er ontwikkelde zich een unieke campagne, onvergelijkbaar met enige andere operatie in de moderne krijgshistorie, met mogelijke uitzondering van de campagne om de Mississippi in de Amerikaanse burgeroorlog. Door een serie landingen, gesteund door

De oorlog in China was vooral een strijd om de verbindingslijnen en dan met name om de schaarse spoorwegen. Japanse troepen trokken in oktober 1937 de Chinese stad Paoting binnen, een spoorwegknooppunt even ten zuidwesten van Tientsin.

verbindingslijnen naar Tsjoenking. Op 13 oktober 1938 landden zij ten oosten van Hongkong en een week later bezetten ze de belangrijke invoerhaven Canton. In november begonnen zij met de bezetting van een aantal kustplaatsen aan de Zuidchinese kust, tegenover Formosa. Op 10 februari 1939 werd het strategisch eiland Hainan bezet. November 1938 was het hoogtepunt van de

waren voor de veroveringen in Zuidoost-Azië. Het veelgehoorde argument dat de Chinese weerstand veel Japanse troepen bond, gaat dus niet op.

De betekenis van deze oorlog is zowel politiek als militair zeer groot. De oorlog maakte het de Japanse militairen mogelijk een steeds vastere greep op hun regering te krijgen. Dank zij hun heroïsche strijd in 1937—1938 en veel propaganda, werkten de nationalistisch-Chinezen zich op tot een van de 'Grote Vijf' in 1945. De communisten waren in feite het beste af. De oorlog verzwakte de nationalisten meer dan hen en gaf Mao Tse-toeng de gelegenheid zijn theorieën omtrent de guerrillaoorlog alvast in praktijk te brengen.

DE JAPANS-DUITSE SAMENWERKING

SAMOERAI SAMOWAR EN SWASTIKA

DRS. H. N. BUISMAN

Op 9 maart 1936 kwam in Japan het kabinet-Hirota aan de macht. Het stond onder invloed van het leger en herstelde zelfs de oude regel, dat de beide ministers van de strijdkrachten officieren in actieve dienst moesten zijn. Het leger en de marine konden nu elk kabinet tot aftreden dwingen door deze officieren bevel te geven af te treden en geen nieuwe kandidaten beschikbaar te stellen. De regering baseerde haar buitenlands beleid op de overtuiging dat de wereld spoedig in drie of vier machtsblokken uiteen zou vallen. Men wilde Japan, China en Mantsjoerije tot een eenheid smeden en vanuit deze basis moest Japan dan een greep doen naar de macht in de Aziatische wereld. China

De Japanse premier Koki Hirota, die met zijn door het leger beheerste kabinet na maart 1936 een anti-westerse koers ging varen en zich meer en meer richtte op Duitsland. Hirota en de zijnen streefden in Azië naar een Japanse hegemonie.

moest echter tot samenwerking worden gedwongen. Als alle buitenlandse hulp aan China stopgezet zou worden, moest Tsjang Kai-sjek zijn verzet wel staken. De westelijke mogendheden weigerden hieraan hun medewerking te geven, maar Tokyo voelde zich nog niet sterk genoeg om deze naties uit te dagen. Tevens zat men met de moeilijkheid dat vele Japanners het Westen nog steeds als

de traditionele bondgenoot zagen. Met Rusland lag de zaak eenvoudiger; dit land werd nog altijd beschouwd als de ervvijand. Langzaam maakte Japan zich evenwel los van het westelijke bondgenootschap. Omdat men niet alleen wilde staan, richtte men zich tot Duitsland. Duitsland was óók fel anti-communistisch en stond Japan in Azië het minst van alle naties in de weg. Op 25 november besloten beide landen gezamenlijk op te gaan treden tegen de internationale communistische beweging, de Komintern. Op verzoek van Japan werd er aan dit Anti-Kominternpact een geheim protocol toegevoegd, waarin beide partijen beloofden neutraal te zullen blijven, wanneer een van

hen met de Sowjetunie in oorlog zou raken. De samenwerking beperkte zich dus tot ideologische acties. De Duitsers zagen het pact vooral als een propagandistisch wapen tegen de Sowjets zonder dat Moskou ertegen kon protesteren. Met opzet had men de naam 'Anti-Komintern' gekozen, omdat de Russische regering zich altijd officieel gedistantieerd had van de activiteiten van de Komintern. Voor Japan was het pact meer. Niemand kende de inhoud van het geheime protocol, maar iedereen vermoedde dat het een militaire alliantie behelsde. Men wist echter niet tegen wie die was gericht. Elke natie die met Japan in oorlog zou komen, moest dus rekenen op moeilijkheden met

maar verwachtte daarbij op Frans verzet te stuiten. Frankrijk zou echter niets durven ondernemen als de Britten niet meededen. Als Japan nu de Britten in Azië onder druk kon zetten, zou de regering in Londen er wel voor oppassen óók nog in een Europees conflict betrokken te raken. Dan kon Duitsland ongestoord zijn gang gaan. Het Japanse leger voelde veel voor dit idee, omdat dezelfde redenering opging voor het Japanse optreden in China. Maar de regering in Tokyo wilde alleen een verbond tegen Rusland. Vooral de marine, die nog niet gereed was voor een langdurige maritieme oorlog, wilde Amerika en Groot-Brittannië niet nodeloos prikkelen. Het leger bleef echter aandringen

bestond er voor Japan geen uitweg meer; het land zou dan voorgoed van Washington afhankelijk zijn. Op 15 april dreigde Japan dan ook met oorlog als een vreemde mogelijkheid zich meester zou maken van Nederlands-Indië. De Amerikanen op hun beurt, die niets van een dergelijke afspraak wisten, waren bang dat Japan alleen maar een voorwendsel zocht om Indië te bezetten. Dat land mocht echter nooit in Japanse handen vallen, omdat Tokyo dan onafhankelijk zou worden van de Amerikaanse leveringen. Tevens beheerste Indië de belangrijkste verbindingslijnen van het Britse Imperium. Als Japan dit gebied zou bezetten, kon het Engeland ieder moment in

Boven: op 6 november 1937 sloot Italië zich aan bij het Anti-Kominternpact. Achter Von Ribbentrop, die hier signeert, graaf Ciano en de Japanse ambassadeur in Italië, Hotta.

Rechtsboven: de Japanse ambassadeur Kurusu wuift naar de menigte na ondertekening van het Driemogendhedenpact in Berlijn, op 27 september 1940 in de rijkskanselarij.

Pagina rechts: in juli 1938 vertrok een aantal vertegenwoordigers van de As-landen naar Japans heilige berg, de Foedsji, voor een anti-Kominterndemonstratie op de top.

Duitsland. Japan hoopte dat de vrees voor een twee-frontenoorlog zó groot zou zijn, dat het Japanse leger ongestoord zijn missie in China kon voltooien. Tevens hoopte Tokyo dat de Russen een deel van hun troepen uit Azië naar Europa zouden overbrengen om hun grenzen met Duitsland te beschermen. Dat zou de Russische druk op Japan verminderen. Toen Italië zich op 6 november 1937 bij het pact aansloot, begon ook Engeland zich ongerust te maken. Italië immers kon Engeland in de Middellandse Zee in moeilijkheden brengen.

In 1938—1939 wilden de Duitsers het pact uitbreiden tot een militaire alliantie. Berlijn wilde in Oost-Europa tot actie overgaan,

op een alliantie met Duitsland. Hitler schakelde echter zelf het Japanse leger uit toen hij in augustus 1939 een niet-aanvalsverdrag sloot met de Sowjetunie. Moskou was daardoor weer in staat zich meer te concentreren op de situatie in het Verre Oosten. De vrees voor Rusland was in Japan zó groot, dat het prestige van het leger, dat zo had aangedrongen op samenwerking met Duitsland, enorm daalde.

Om te voorkomen dat Japan misbruik zou maken van de situatie in Europa, annuleerde de Amerikaanse regering op 26 juli 1939 het handelsakkoord met Japan, dat zes maanden later zou aflopen. Na 26 januari 1940 kon men nu direct alle handel met Japan stopzetten. De Japanners moesten dus terdege rekening gaan houden met de verlangens van Washington. Japan importeerde meer dan zestig procent van zijn olie uit de Verenigde Staten. Een Amerikaanse blokkade zou de economische kracht van Japan en zijn militaire doeltreffendheid ernstig verzwakken. Tokyo trachtte aan deze wurgende greep te ontkomen door een beroep op Nederland te doen. Alleen Nederlands-Indië kon de Japanse behoeften dekken.

Begin april deden geruchten de ronde dat Nederland aan Amerika had gevraagd in noodgevallen de bescherming van Indië op zich te nemen. Als dit ooit zou gebeuren,

moeilijkheden brengen. En tenslotte: Amerika importeerde grote hoeveelheden rubber uit Nederlands-Indië en zou na een bezetting gedeeltelijk afhankelijk worden van Japan. Daarom eisten de Verenigde Staten op 17 april dat Nederlands-Indië met rust gelaten zou worden.

De snelle val van Nederland en Frankrijk in de lente van 1940 bood Japan unieke kansen om zijn droom van een Aziatisch machtsblok te realiseren. De Europese koloniale gebieden in Azië stonden op zichzelf terwijl alle westelijke mogendheden, inclusief Amerika, zich geheel op de situatie in Europa concentreerden. Het prestige van het leger steeg snel. Bood Duitsland Japan toch de beste kansen? In juli 1940 werd de pro-westerse regering van admiraal Yonai door het leger tot aftreden gedwongen. Prins Konoye, die het vertrouwen van het leger genoot, volgde hem op. Yosuke Matsuoka, die door zijn activiteiten in Mantsjoerije en Genève in de gunst van het leger stond, werd minister van buitenlandse zaken; generaal Tojo, van het Kwantoeng-leger, minister van oorlog. Op 27 juli besloot de liaisonconferentie (een overlegorgaan tussen de militairen en de regering) om nu snel de Nieuwe Orde in Oost-Azië te realiseren. Omdat het Westen zich hiertegen zou verzetten, zou men moeten streven naar

een verbond met Duitsland en met Italië. Maar nu voelde Hitler daar niets meer voor. Engeland leverde voor hem geen enkel gevaar meer op. En hij verwachtte elke dag dat Churchill om vrede zou vragen; Frankrijk was definitief verslagen. Spoedig bleek echter dat de kwestie van de Britse capitulatie geheel afhing van de vraag in hoeverre de Verenigde Staten de Engelsen zouden steunen. Daarom wilde Hitler Amerika als machtsfactor in Europa neutraliseren. Een alliantie met Japan had het voordeel dat Amerika in dat geval moest oppassen niet in een twee-frontenoorlog verzeild te raken. Ook Japan had er belang bij dat de Verenigde Staten onder alle voorwaarden neutraal

lange duur ook de Sowjetunie bij een Duits-Japanse alliantie zou kunnen betrekken. Als eerste stap op deze weg moest de verhouding tussen Japan en de Sowjetunie verbeterd worden. Duitsland bood aan hierbij een bemiddelende rol te spelen.

De onderhandelingen met Duitsland en Italië hadden spoedig resultaat. Op 27 september 1940 werd in Berlijn het Driemogendhedenpact ondertekend. De drie landen zouden elkaars invloedssfeer respecteren, hetgeen betekende dat Duitsland geen eisen zou stellen met betrekking tot Nederlands-Indië en China. Zou een van de drie naties door een op dat moment nog neutrale mogendheid worden aangevallen,

Roosevelt zich in november 1940 van een derde ambtstermijn had verzekerd en hij zich vrijer kon bewegen, was hij bereid harde maatregelen tegen Japan te nemen. Alle anti-Duitse gevoelens richtten zich nu tevens op de nieuwe Duitse bondgenoot, Japan. Ook in Japan zelf werd het verdrag niet onverdeeld gunstig ontvangen. De marine voelde zich nog steeds niet opgewassen tegen de Britse en Amerikaanse vloot. Men vond het waanzin om de Verenigde Staten uit te dagen op een moment dat de olievoorziening van Japan nog niet waterdicht geregeld was. De oudere politici betreurden het dat men nu definitief tegen het Westen partij had gekozen. Japan had altijd voordeel gehad

bleven. Mochten de economische onderhandelingen met Nederland geen succes opleveren, dan zou men geweld tegen Indië moeten gebruiken. Tokyo hoopte dat de Verenigde Staten uit vrees voor een oorlog met Duitsland, waartegen in Amerika hevig verzet bestond, Japan in Azië zijn gang zouden laten gaan.

Tevens hoopte men Washington zo bang te maken, dat het de steun aan China ogenblikkelijk zou stopzetten. Als men er dan bovendien nog in zou slagen de Russen ervan te weerhouden de Chinezen te helpen, moest China op korte termijn wel als een rijpe vrucht in de Japanse schoot vallen. Japan koesterde de stille hoop dat men op de

dan zouden de twee anderen op een nader te bepalen manier te hulp snellen. De Japanners waren wel zo slim om nog apart vast te leggen dat het verdrag alleen gold als een partner aangevallen werd. Tevens legde men zich niet vast op de vraag of men bij agressie de aanvaller ook de oorlog zou moeten verklaren. Het verdrag bepaalde tenslotte uitdrukkelijk dat het niet tegen de Sowjetunie was gericht. Men wilde alleen voorkomen dat de Verenigde Staten militair gingen ingrijpen in Europa en Azië.

De Amerikaanse regering begreep dit en reageerde onverwacht fel. Japan had zich misrekend. Demonstratief verhoogde Washington zijn steun aan China. Toen president

van zijn samenwerking met de westerse mogendheden tegen Rusland. Men vroeg zich af hoe Duitsland op zo'n verre afstand Japan werkelijk kon helpen tegen Amerika en Engeland. Tevens vreesde men dat Hitler bondgenootschappen alleen maar honoreerde als hem dat toevallig uitkwam. De keizer en vele oudere politici zagen het nut van het Driemogendhedenpact niet in. Maar het Japanse hof trachtte de keizer buiten deze politieke strijd te houden om zijn constitutionele onschendbaarheid niet onnodig in gevaar te brengen. En het leger had zo'n greep op het bestuur gekregen, dat de oppositie zonder de openlijke steun van de keizer geen kans kreeg.

DE LAATSTE
DIPLOMATIEKE POGINGEN

OP WEG NAAR DE OORLOG

DRS. H. N. BUISMAN

In het najaar van 1940 trachtte Duitsland Japan en de Sowjetunie nader tot elkaar te brengen. Maar Molotow verzette zich tegen het Japanse streven om China te controleren. De Sowjetunie zou in dat geval immers aan alle kanten omringd zijn door de As-mogendheden en weinig kans meer krijgen een onafhankelijke politiek te voeren. Bovendien werden de Duits-Russische betrekkingen steeds slechter, doordat de twee landen het niet eens konden worden over de verdeling van de Balkan. In december begreep ook Matsuoka dat de weg naar Moskou niet via Berlijn liep. Toch moesten de relaties met de Sowjetunie verbeterd worden, omdat Tokyo het nodig achtte zijn machtspositie in het

zuiden uit te breiden. China zou daardoor afgesneden kunnen worden van Amerikaanse en Britse hulp. Tevens wilden de Japanners graag een uitvalsbasis hebben tegen Singapore en Nederlands-Indië. De onderhandelingen met Nederland verliepen niet naar wens en men moest rekening houden met de mogelijkheid dat men Nederland tot grotere concessies zou moeten dwingen. Hiermede kon men echter niet te lang wachten, omdat alle tekenen erop wezen dat de westelijke mogendheden een militaire alliantie tegen Japan aan het smeden waren.

Matsuoka besloot daarom zelf naar Moskou en Berlijn te gaan. Hij moest de Russen zien te bewegen de druk op het noordelijke front

in China te verminderen; in Berlijn wilde hij te weten komen of de Duitsers Engeland wilden aanvallen of eerst de Sowjetunie. Het Japanse leger verbood hem echter nadrukkelijk enige afspraak met Duitsland te maken die Japan in de toekomst aan een bepaalde politiek zou binden. Het eerste gesprek met de Sowjetregering leverde niets op. Op 27 maart arriveerde Matsuoka in Berlijn. De Duitsers trachtten Japan over te halen direct een aanval op Singapore te lanceren. Hitler was namelijk tot de overtuiging gekomen dat hij Engeland niet op korte termijn militair kon uitschakelen. Hij hoopte daarom het Britse Imperium langs indirecte weg (onder andere door een Japanse aanval op Singa-

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

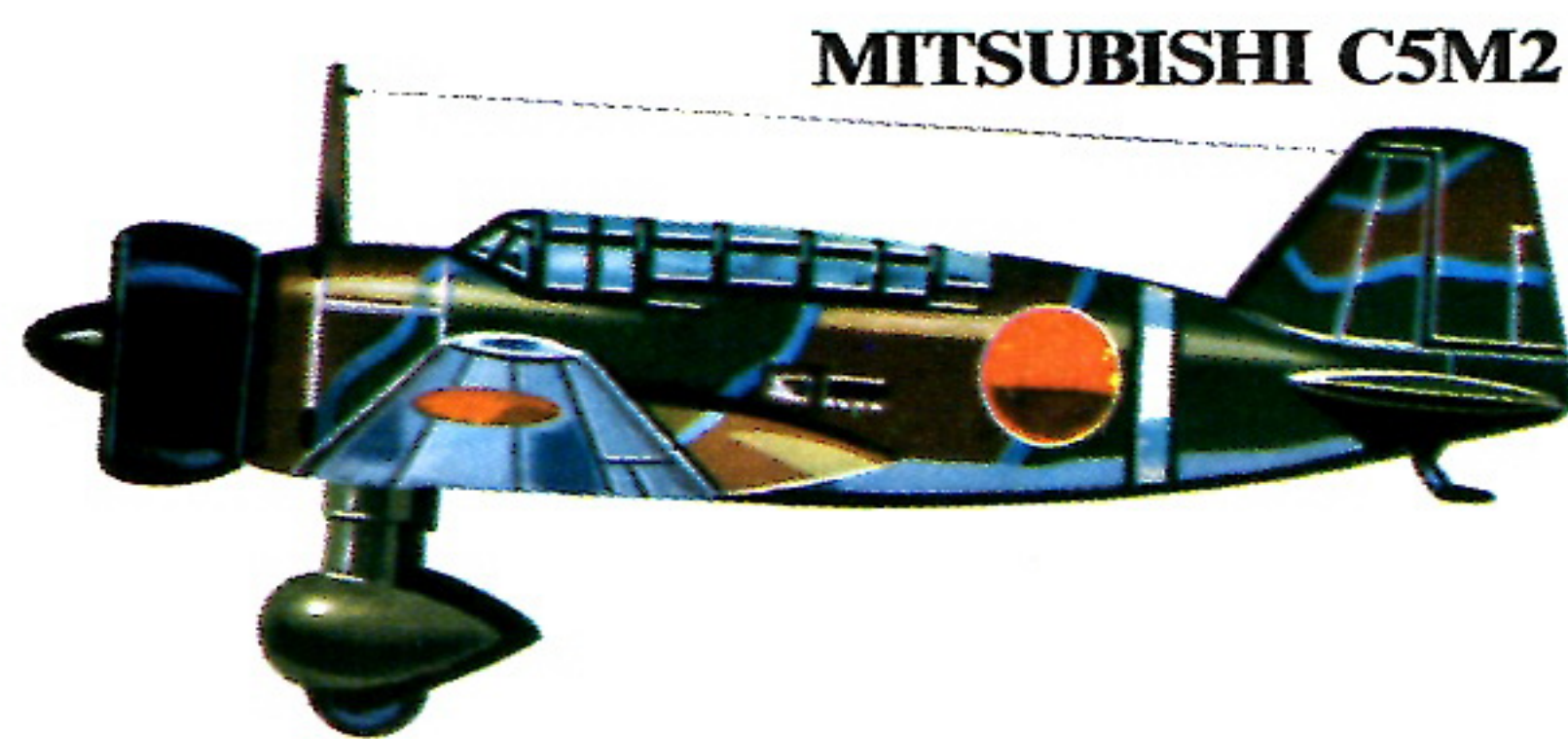
In maart 1941 ging de Japanse minister van buitenlandse zaken, Matsuoka, naar Europa om er in Berlijn en Moskou besprekingen te voeren. In de Russische hoofdstad bood Stalin hem een neutraliteitsverdrag aan; in Berlijn, waar hij door Hitler met veel eerbewijzen werd ontvangen (links), vernam hij dat Duitsland had afgezien van een directe aanval op Engeland. Bij zijn vertrek werd de Japanner uitgeleide gedaan door zijn Duitse collega Von Ribbentrop (boven).

pore) zó te verzwakken, dat de regering in Londen gedwongen zou worden vrede met Duitsland te sluiten om zo het Imperium te redden. Het liefst wilde Berlijn de oorlog in het Westen beëindigen vóór het de Sowjetunie zou aanvallen. Tevens hoopten de Duitsers dat een Japanse aanval de aandacht van Amerika van Europa zou afleiden. Maar Matsuoka kon alleen maar beloven dit plan in Tokyo te bepleiten. Duitsland bereikte tijdens dit overleg dus niets, maar Matsuoka kon tevreden zijn. Hij wist nu dat Hitler een directe aanval op Engeland had opgegeven en dat de relatie tussen Berlijn en Moskou bijzonder slecht was. Hiermee moest Japan rekening houden bij het bepalen van zijn beleid in Azië. Van Berlijn vertrok Matsuoka weer naar Moskou. Tot ieders verrassing bood Stalin Japan nu een neutraliteitsverdrag aan. De Russische leider vertrouwde Hitler niet en wilde met alle middelen een twee-frontenoorlog vermijden. Matsuoka greep deze kans met beide handen aan. Op 14 april werd het verdrag bekend gemaakt; Matsuoka's missie was volkomen geslaagd. Ondertussen had de pro-westelijke vleugel van de Japanse regering gebruik gemaakt van Matsuoka's afwezigheid om onderhandelingen met Amerika te beginnen over een compromis. Matsuoka was hier fel tegen. Hij pleitte voor een directe aanval op Singapore, zoals hij in Berlijn beloofd had. Maar dan was een oorlog met de Verenigde Staten niet te vermijden.

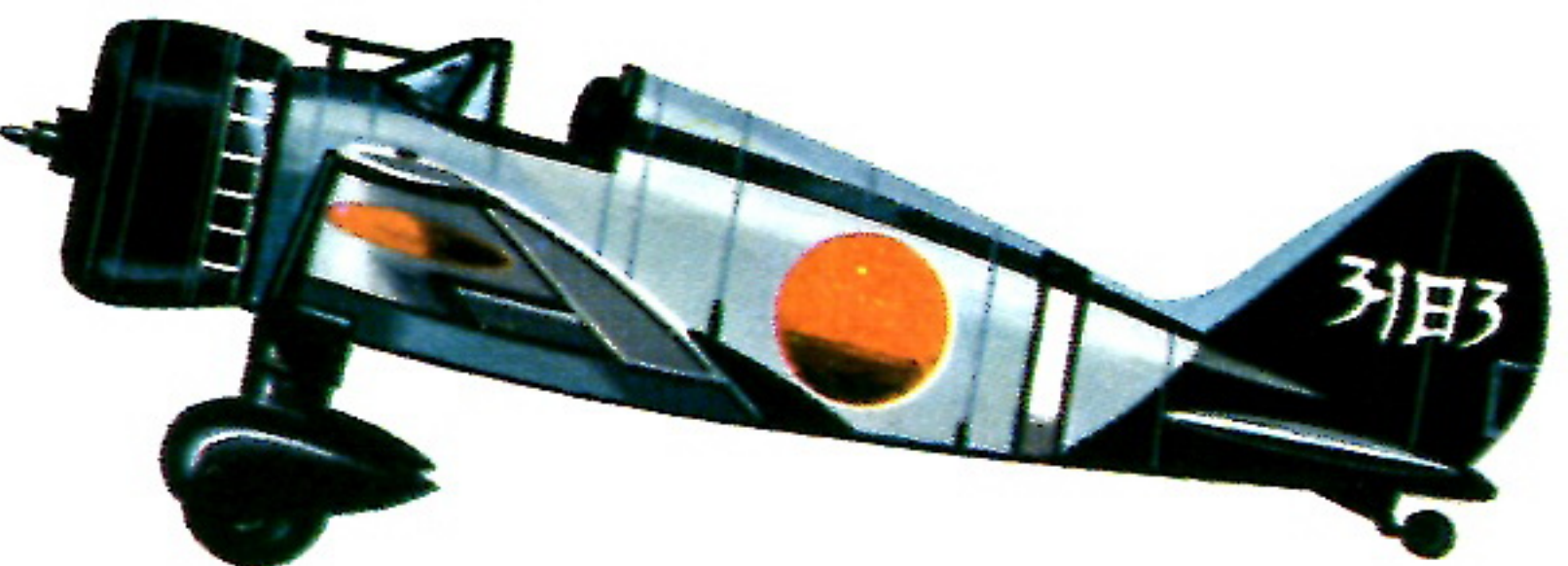
De Duitse aanval op de Sowjetunie dwong de Japanse regering tot een onmiddellijke beslissing. Moest men, zoals Matsuoka nu plotseling wilde, ook Rusland de oorlog verklaren, of moest men eerst de strijd in China beëindigen? In het laatste geval moest China in het zuiden van de buitenwereld worden afgesloten. Het leger prefereerde de laatste mogelijkheid. De noordelijke grens was al betrekkelijk veilig door het neutraliteitsverdrag met de Sowjetunie. De marine stond

er echter op dat eerst de toevoer van olie verzekerd werd. De onderhandelingen met Nederland waren mislukt en men moest daarom Indië met geweld dwingen. Op 2 juli werd besloten Zuid-Indochina militair te bezetten. China werd dan vrijwel geïsoleerd, terwijl men tevens de beschikking kreeg over een goede uitvalsbasis naar Nederlands-Indië. Ten opzichte van Rusland zou men een afwachtende houding aannemen. Men wilde echter met diplomatieke middelen proberen een oorlog met de Verenigde Staten te vermijden. Omdat Matsuoka volledig overhoop lag met de Amerikanen, besloot men hem te vervangen door Toyoda Teijiro. De westelijke mogendheden voelden zich

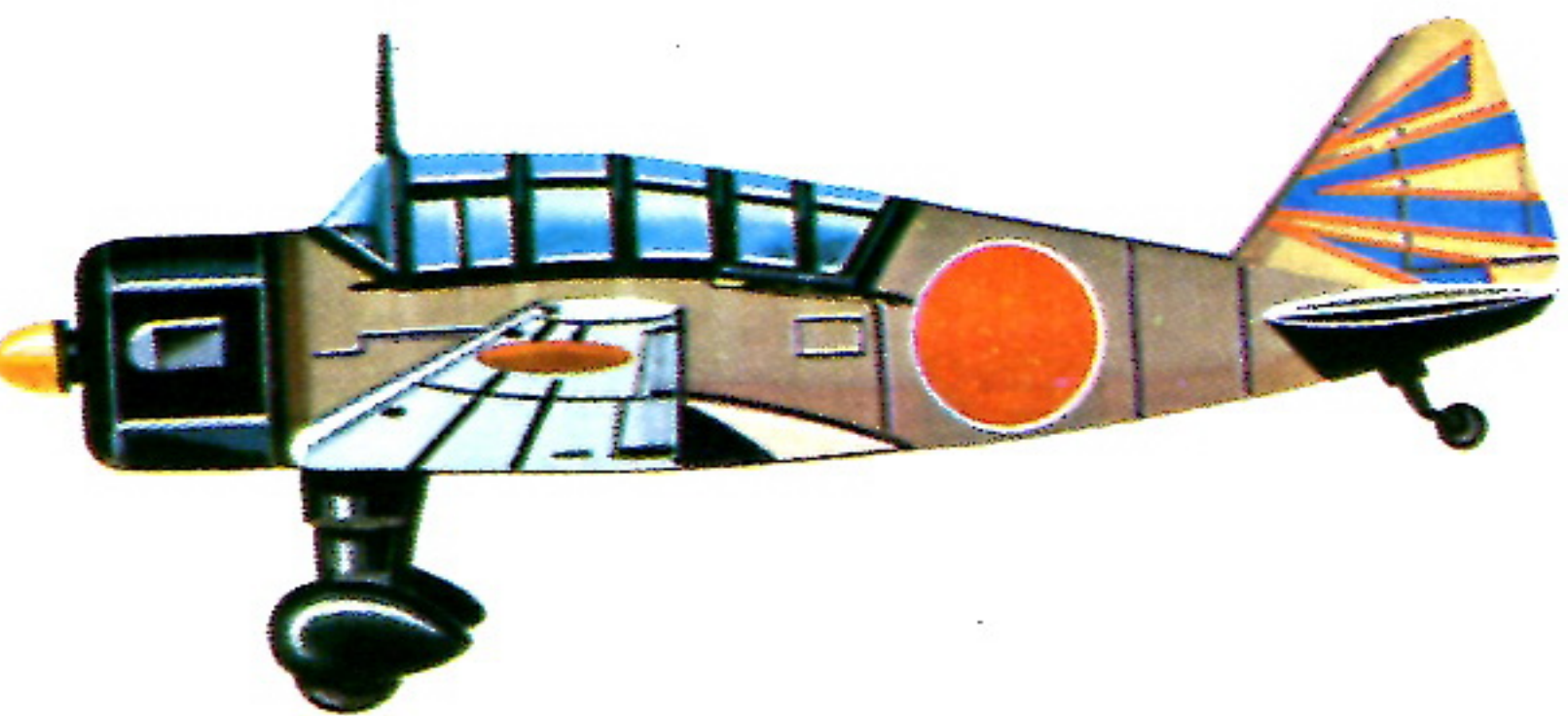
echter zo bedreigd door de Japanse bezetting van Zuid-Indochina, dat zij tot een totaal embargo tegen Japan besloten. Nu moest Japan zijn reserves aanspreken. Deze reikten slechts voor een jaar. Het was dus noodzakelijk dit embargo zo snel mogelijk ongedaan te maken. Prins Konoye moest proberen een compromis te vinden waarmee zowel het leger als de Verenigde Staten akkoord konden gaan. Dit bleek niet mogelijk. Het Japanse leger weigerde zich terug te trekken uit China, omdat dit in Japan uitgelegd zou worden als een openlijk toegeven dat het program van het leger van welvaart door veroveringen gefaald had. Dat betekende prestigeverlies en dat was het ergste dat in Japan

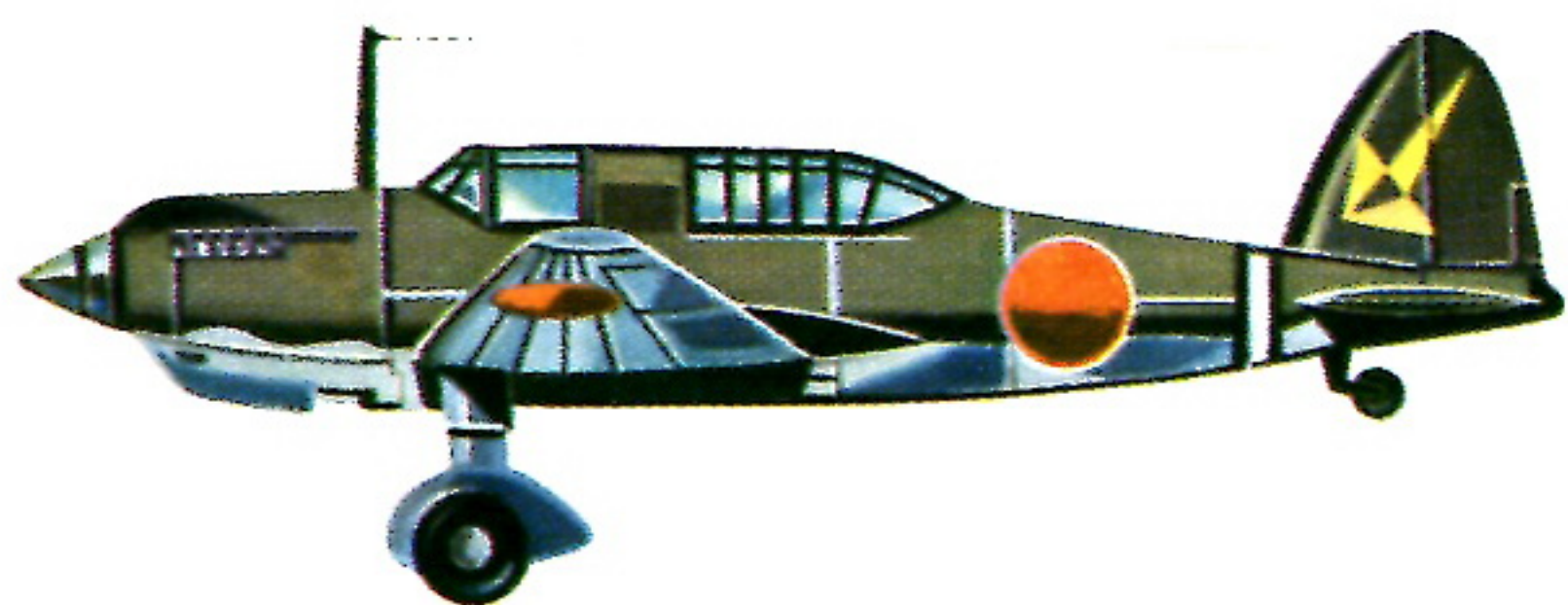
MITSUBISHI C5M2

MITSUBISHI A5M

TACHIKAWA Ki-36

KAWASAKI Ki-32

BR-20 type I/100

NAKAJIMA Ki-27

Na de Eerste Wereldoorlog getroostte Japan zich grote inspanningen om een krachtig luchtwapen op te bouwen. Vooral in de jaren dertig stak de overheid grote bedragen in de nationale vliegtuigindustrie. Van de typen die in deze jaren zijn gebouwd en waarvan er op deze pagina enige zijn afgebeeld, hebben er verscheidene een rol gespeeld, zowel in de oorlog in China als in de eerste jaren van de verdere strijd in het Verre Oosten.

De Mitsubishi C5M2 was een eenmotorige lange-afstandverkenner, die in 1939 in dienst werd genomen en vanaf 1941 operationeel werd ingezet. De machine, die opviel door de stroomlijnkappen van het niet-intrekbare landingsgestel, kon ook grondsteun verlenen aan de troepen en werd aan het einde van de oorlog af en toe gebruikt voor zelfmoordopdrachten. Reeds in 1930 begonnen de Japanners in het diepste geheim te experimenteren met de Mitsubishi A5M, een als laagdekker gebouwd jachtvliegtuig met open cockpit en een niet-intrekbaar landingsgestel. Hoewel al verouderd toen de oorlog uitbrak, bleven de verschillende versies van deze machine tot medio 1942 in dienst. De Tachikawa Ki-36 was een zeer wendbare korte-afstandverkenner, die kon opstijgen vanaf zeer kleine vliegvelden. Beide vliegers beschikten over een machinegeweer. Het toestel werd later ook gebruikt als artilleriewaarnemer en lesvliegtuig. De Kawasaki Ki-32, een lichte bommenwerper waarvan Japan er na 1937 ruim 800 bouwde, werd voornamelijk ingezet boven China, waar de machine vaak een prooi werd van de 'Vliegende Tijgers', de Amerikaanse piloten die als vrijwilligers streden aan de kant van de Chinese nationalistten. De BR-20 type I/100 was een Italiaanse bommenwerper waarvan Japan er in 1938 een aantal kocht, voornamelijk na hun succesvol optreden in de Spaanse burgeroorlog. De Nakajima Ki-27 was een jachtvliegtuig dat veelvuldig werd ingezet in China en in de Tweede Wereldoorlog onder andere tegen de Filippijnen. Het rode landingsgestel van de afgebeelde machine wijst erop dat ze behoorde tot het beruchte eskader van de 'Haviken met de Rode Klauwen'.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Fotoarchief Spaarnestad

erop en het vooruitzicht verwickeld te raken in een gewapend conflict met de Verenigde Staten, stond Konoye niet aan. Japan zou ook zonder oorlog een economisch imperium in Azië kunnen vestigen, doordat dit gebied tijdelijk van zijn industriële leveranciers in Europa was afgesneden. Japan had nu dus de kans deze markten binnen te dringen, als men maar vriendschappelijke betrekkingen met de westelijke mogendheden onderhield. Het leger weigerde echter opnieuw. Generaal Tojo ging er wel mee akkoord dat een nieuwe regering zou besluiten de kwestie opnieuw te beschouwen. Prins Konoye trad daarom af en werd opgevolgd door generaal Tojo.

Linksboven: om het isolement van China te voltooien bezette Japan in juli 1941 het zuiden van Indochina. Een detachement wielrijders trekt de stad Saigon binnen.

Rechtsboven: prins Konoye trad als premier af toen het leger niet van plan bleek zich uit China terug te trekken. Hij werd opgevolgd door generaal Tojo (foto), die van dat leger de woordvoerder was.

Links: tijdens zijn bezoek aan Berlijn werd minister Matsuoka ook door de Duitse bevolking geestdriftig ontvangen. Hij kon Hitler echter niet toezeggen dat Japan Singapore zou aanvallen, zoals deze wilde.

Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

kon gebeuren. Het zou het einde betekenen van de politieke macht van het leger. Maar de Verenigde Staten waren juist op het punt-China niet tot een compromis bereid.

Op 6 september keurde de imperiale conferentie (een overlegorgaan tussen de strijdkrachten en de regering onder leiding van de keizer) het voorstel van leger en marine goed om voorbereidingen te treffen voor een oorlog met de westelijke mogendheden. De Sowjetunie en Engeland waren in het Verre Oosten geen machtsfactoren meer. Men verwachtte dat de Verenigde Staten het nooit zouden wagen hun volledige macht in de Pacific te concentreren, zolang Duitsland niet verslagen was. Zolang Duitsland stand

hield, had Japan een redelijke kans op succes. Men gaf de diplomatie tot 15 oktober de kans een vreedzame regeling met Amerika te treffen, maar weigerde enige concessie met betrekking tot China. Prins Konoye accepteerde deze beslissing, omdat hij optimistisch gestemd was over de onderhandelingen met Amerika. De regering in Washington had het Japanse optreden in China vroeger nooit als een halszaak beschouwd. Konoye had echter de verandering in de Amerikaanse houding sinds juli 1941 niet opgemerkt. Amerika wilde nu in de kwestie-China zijn zin krijgen. Op 12 oktober trachtte prins Konoye het leger ervan te overtuigen dat men zich beter uit China kon terugtrekken. Amerika stond

Op 1 november kwam de liaisonconferentie bijeen om de zaak nog eens te bespreken. Men formuleerde nieuwe onderhandelingsvoorstellen voor de Verenigde Staten. Op alle punten wilde men Washington tegemoet komen, maar men bleef vasthouden aan de aanwezigheid van Japanse troepen in China. De deelnemers aan deze conferentie moeten geweten hebben dat de Verenigde Staten dit nooit zouden accepteren; daarom werd tegelijkertijd de strategie besproken van de komende oorlog tegen de westelijke mogendheden. Men zou eerst de Filippijnen en Maleisië aanvallen. Nederlands-Indië wilde men het liefst met zo min mogelijk geweld innemen om de olie-installaties ongeschonden in handen te krijgen. Men hoopte dat Nederlands-Indië zich na de val van de Filippijnen en Maleisië zonder slag of stoot zou overgeven.

Op 5 november kreeg de marine opdracht zich gereed te maken voor een militaire overval op Pearl Harbor. Pas op 29 november, toen een akkoord met Amerika uitgesloten mocht worden geacht, werd de Japanse regering ingelicht over dit eerste oorlogsdoel. Tevens deelden de strijdkrachten toen het juiste tijdstip van de aanval mee, zodat de minister van buitenlandse zaken tijdig een oorlogsverklaring aan de Verenigde Staten kon overhandigen. Op 26 november had de Japanse aanvalsvloot onder commando van vice-admiraal Nagamo Chiuchiu de baai van Hizokappi verlaten. Op 1 december nam de imperiale conferentie de definitieve beslissing tot de oorlog. De deelnemers aan deze conferentie gaven blijk van het fatalistische gevoel dat menselijke handelingen uiteindelijk door bovennatuurlijke krachten worden bepaald.